

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

До захисту допустити:

Завідувач кафедри

 Ю. О. Демидова

«15» грудня 2023 р.

**«ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ
ДОШКІЛЬНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Дошкільна освіта. Логопедія»
Водолаз Наталії Іванівни

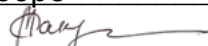
Науковий керівник:

Фунтікова Ольга Олександрівна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри дошкільної освіти

Рецензент:

Кузьменко Юлія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освіти та управління
навчальним закладом Класичного приватного
університету м. Запоріжжя

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою добре

Секретар ЕК

«16» січня 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ	10
1.1. Психолого-педагогічні основи мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку	10
1.2. Особливості мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах	19
1.3. Система інклюзивної освіти в Україні	33
Висновки до розділу 1	45
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ	47
2.1. Визначення рівнів розвитку мовлення старших дошкільників	47
2.2. Корекційна програма розвитку мовлення дітей в умовах інклюзивної групи ЗДО.....	54
2.3. Аналіз результатів дослідження	58
Висновки до розділу 2	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	71

ВСТУП

Актуальності дослідження. Зміни в сучасному суспільстві вимагають нових підходів до виховання та освіти дітей. Зростання різноманітності вихованців у закладах дошкільної освіти підкреслює важливість розробки ефективних педагогічних стратегій для розвитку мовлення, зокрема в інклюзивних групах, де враховуються особливості дітей із різними освітніми особливими потребами.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, інклюзивна освіта стає все більш розповсюдженою. Розуміння особливостей мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах є важливим аспектом успішної реалізації інклюзивної педагогіки. Спрямованість на розвиток мовлення в інклюзивних групах є стратегічно важливою для забезпечення доступу до якісної освіти всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Мовлення в дошкільному віці визначається як ключовий елемент розвитку. Дослідження психолого-педагогічних аспектів мовленнєвого розвитку у контексті інклюзивної освіти стає підґрунтям для створення ефективних педагогічних стратегій, що сприяють успішному навчанню та соціальній інтеграції дітей.

Діти із різними особливостями потребують індивідуального підходу до навчання. Розуміння особливостей мовленнєвого розвитку у контексті інклюзивної освіти дозволяє адаптувати педагогічні підходи, розробляти спеціалізовані програми та створювати сприятливі умови для розвитку мовлення кожного вихованця.

Дослідження педагогічних умов мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах спрямоване на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей. Акцент на цій темі вказує на необхідність розбудови системи освіти, яка враховує та відповідає на виклики сучасності, сприяючи гармонійному розвитку кожної особистості. Крім цього, дане дослідження також враховує важливість розширення можливостей взаємодії дітей з різними особливостями

та їхніх родин з оточуючим середовищем. Це сприяє позитивній соціальній інтеграції та розвитку взаєморозуміння.

Розгляд педагогічних умов мовленнєвого розвитку у контексті інклюзивних груп допомагає визначити необхідність створення інклюзивного середовища, де кожна дитина має можливість розвивати свої мовленнєві здібності на основі індивідуальних потреб та здібностей.

Врахування особливостей мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах сприяє поліпшенню якості освіти. Розвиток мовлення є ключовим етапом у формуванні когнітивних та комунікативних навичок, які є важливими для подальшого успіху в навчанні та соціальній адаптації.

Розгляд теми в контексті інклюзивної освіти також підкреслює важливість цього підходу для розвитку суспільства в цілому. Створення умов для повноцінного розвитку всіх членів суспільства, незалежно від їхніх можливостей, сприяє створенню більш рівного та інклюзивного суспільства.

Актуальність теми визначається також потребою враховувати різноманітність дітей у дошкільних групах. Педагогічні умови для мовленнєвого розвитку повинні бути спрямовані на те, щоб враховувати індивідуальні особливості, створюючи оптимальні умови для освіти та розвитку кожної дитини.

Все сказане вище доводить важливість обраної теми та її потенційний вплив на різні аспекти сучасного суспільства та освіти.

Метою дослідження є визначення та обґрунтування педагогічних умов, які сприяють ефективному розвитку мовлення дошкільників в інклюзивних групах, в уточненні та вдосконаленні педагогічних стратегій, спрямованих на забезпечення якісного та доступного розвитку мовлення для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Розгляд психолого-педагогічних аспектів мовленнєвого розвитку дошкільників.

2. Аналіз фізіологічних та психологічних аспектів формування мовлення у дітей дошкільного віку та вивчення різних педагогічних методів і підходів, спрямованих на розвиток мовлення у дошкільників.

3. Дослідження системи інклюзивної освіти в Україні, аналіз історії розвитку інклюзивної освіти в Україні; вивчення законодавчих положень, що регулюють інклюзивну освіту в країні; оцінка впливу інклюзивної освіти на розвиток дошкільної освіти.

4. Визначення особливостей мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах; вивчення адаптації навчальних програм та методик для інклюзивних груп.

5. Проведення аналізу ролі педагога в створенні сприятливого середовища для розвитку мовлення дітей із різними освітніми потребами, дослідження використання інноваційних технологій для підтримки мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах.

6. Розробка практичних рекомендацій для педагогів закладів дошкільної освіти з організації умов мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах.

Об'єктом дослідження є процес виховання та освіти учасників інклюзивної освіти, зосереджений на розвитку мовленнєвих навичок та здібностей дітей.

Предметом дослідження є педагогічні умови, спрямовані на формування та розвиток мовленнєвих навичок у дошкільників в інклюзивних групах.

Дослідження охоплює педагогічні стратегії, методи та підходи, що застосовуються в інклюзивних навчальних середовищах для забезпечення ефективного мовленнєвого розвитку дітей з різними особливостями.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що розвиток мовлення дошкільників в інклюзивних групах буде ефективним, якщо: педагогічні умови, створені в інклюзивних групах для дошкільників, порівняно з традиційними дошкільними групами, застосування

індивідуалізованих підходів, використання інноваційних технологій та залучення мультимедійних ресурсів сприятимуть створенню середовища для ефективного розвитку мовлення дітей із різними особливостями.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз наукової літератури (вивчення відомих теоретичних підходів до мовленнєвого розвитку, інклюзивної освіти та педагогічних стратегій); емпіричні: педагогічне спостереження (спостереження за ходом педагогічного процесу в інклюзивних групах для отримання практичних висновків щодо педагогічних умов), анкетування педагогів та батьків, збір думок та вражень стосовно ефективності використовуваних методів та визначення потреб дітей, тестування мовленнєвих навичок дошкільників для об'єктивної оцінки рівня мовленнєвого розвитку; педагогічний експеримент (застосування новаторських педагогічних підходів та технологій для вивчення їхнього впливу на мовленнєвий розвиток дітей); методи математичної обробки (статистичний аналіз, обробка та аналіз отриманих даних для встановлення статистично значущих зв'язків та тенденцій).

Ці методи дослідження призначені для глибшого розуміння того, як саме виховання в інклюзивних групах впливає на розвиток мовлення дошкільників. Наша мета - надати повний огляд педагогічних умов, які впливають на цей процес і висунути рекомендації для їх подальшого удосконалення.

Експериментальна база дослідження. Заклад дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу «Дивосвіт» Слобожанської селищної ради» Дніпровського району Дніпропетровської області (ЗДО Дивосвіт).

Дослідження проводилося в три етапи:

Перший етап (вересень – листопад 2022 р.) – пошуково-теоретичний. В процесі аналізу психолого-педагогічної літератури були визначені методологія і методика дослідження, його понятійний апарат, проблема, об'єкт, предмет, завдання, методи і гіпотеза дослідження.

Другий етап (грудень 2022 р. – липень 2023 р.) – дослідно-експериментальний. На цьому етапі були визначені критерії, показники і рівні

розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в інклюзивних групах: підібрані і проведені діагностичні методики, здійснювалася перевірка гіпотези, проводилася обробка отриманих результатів.

Третій етап (вересень – листопад 2023 р.) – завершально-узагальнюючий: проводилася узагальнююча обробка даних, зіставлення результатів з метою та припущенням, їх аналіз, оформлення результатів дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження. Проведене дослідження є новаторським в контексті вивчення педагогічних умов мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах. Однією з ключових складових новизни є комплексний підхід до аналізу взаємодії інклюзивного середовища та мовленнєвого розвитку дітей з різними особливостями. Досліджено не лише педагогічні стратегії, але й їхні взаємовідносини в інклюзивному контексті.

Новаторство полягає в розширенні традиційних горизонтів вивчення мовленнєвого розвитку через призму інклюзивної педагогіки. Визначено та обґрунтовано інклюзивні стратегії, що сприяють ефективному розвитку мовлення дітей з особливими потребами.

Досліджено вплив інноваційних методик, включаючи ігрові технології та інтерактивні методи, на мовленнєвий розвиток. Розкрито їхні можливості в контексті інклюзивних груп, що дає нові підходи до створення мовленнєвого середовища для різноманітності дітей.

Теоретичне значення дослідження полягає в поєднанні теоретичних концепцій мовленнєвого розвитку та інклюзивної педагогіки. Це відкриває нові можливості для розуміння та оптимізації процесу навчання дітей із різними потребами в інклюзивних групах. Розроблені висновки можуть послужити основою для подальших досліджень в галузі педагогіки та спеціальної освіти.

Таким чином, дослідження вносить вагомий внесок у розвиток наукового підходу до педагогічних умов мовленнєвого розвитку в

інклюзивних групах та розкриває нові перспективи для подальших наукових досліджень у цій області.

Практична значущість: розробка рекомендацій для педагогів із застосуванням отриманих результатів для поліпшення їхньої роботи в інклюзивних групах; розробка рекомендацій для батьків щодо стимулювання мовленнєвого розвитку дітей в домашніх умовах, особливо у випадку дітей із спеціальними освітніми потребами; створення платформи для подальших досліджень та обміну досвідом в галузі інклюзивної педагогіки та розвитку мовлення в дошкільному віці.

Теоретична база дослідження. Дослідження ґрунтується на широкому спектрі теоретичних підходів та концепцій, які стосуються мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивних групах. Нижче наведено ключові теоретичні напрямки, які визначають теоретичну базу дослідження: теорія Л. С. Виготського про зони ближнього розвитку (ЗБР). Л.С. Виготський вважав, що навчання та розвиток є соціально-контекстуальними процесами. Концепція ЗБР вказує на те, що діти можуть досягати більшого успіху в завданнях, які вони не змогли б вирішити самостійно, але можуть із допомогою освіченої особи. Дослідження враховує цю концепцію при розгляді педагогічних умов, сприяючи мовленнєвому розвитку в інклюзивних групах. Теорія Ж. Піаже про стадії психічного розвитку: Піаже висловив теорію стадійного розвитку, в якій діти проходять через різні етапи пізнавального розвитку. Дослідження враховує цю теорію для адаптації педагогічних підходів до різних стадій розвитку мовлення у дітей. Теорія інклюзивної освіти: інклюзивна педагогіка покликана не лише забезпечити рівний доступ до освіти, а й створити позитивне та сприятливе оточення для всіх вихованців. Вона підкреслює важливість різноманітності та взаєморозуміння в навчальному процесі, сприяючи розвитку позитивного соціального клімату в групі та садочку. Надає основні принципи та стратегії, які можна використати для розуміння та аналізу педагогічних умов мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах. А також

допоможе краще розібратися в тому, як створювати середовище, що сприяє всебічному розвитку мовленнєвих навичок у всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей. Дослідження враховує принципи інклюзивної освіти для створення ефективних стратегій мовленнєвого розвитку. Теорія розвитку мовлення та комунікації, в якій враховується розуміння етапів розвитку мовлення, включаючи фонетичний, лексичний, граматичний, інтонаційний та інші компоненти. Дослідження адаптує ці теоретичні відомості до інклюзивного середовища.

Ці теоретичні підходи утворюють теоретичну базу дослідження, допомагаючи розкрити педагогічні умови мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРИТИЧНІ ОСНОВИ МОВЛЕНЕВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ

1.1. Теоретичні основи розвитку мовлення дітей дошкільного віку

Вивчення формування мовлення у дошкільників визнається важливим напрямком досліджень численних науковців. Це обумовлено різким спадом рівня мовленнєвого розвитку дітей даного вікового періоду в Україні, що вимагає глибокого та наукового аналізу причин такого явища.

З погляду психології мовлення, його розглядають як важливий елемент взаємозв'язку різних сторін психіки, оскільки мовленнєва діяльність займає суттєве місце у формуванні психічного становлення особистості та пов'язана з усіма пізнавальними процесами.

Початковий етап мовленнєвого розвитку дитини отримав найбільше дослідницької уваги в літературі. Тоді як періоду розвитку мовлення у дітей, які ще не відвідують школу, приблизно у віці 3–6 років, коли вони вже вільно володіють мовою для спілкування з ровесниками та дорослими, в психології приділяється менше уваги.

Вчені, що досліджують цю тематику, аналізують еволюцію мовлення як змінну систему. Їхні акценти зазвичай зосереджені на поліпшенні розвитку мовлення та комунікативної діяльності дошкільників, і це, в більшості випадків, відбивається в змінах їхніх потреб, натхненні та умовах навчання. Серед піонерів, які приділили увагу розвитку мовлення дитини, варто відзначити італійського педагога М. Монтесорі. Вона вбачала, що цей процес, до шести років, охоплює 8 особливих періодів. Основи мовлення у дитини автоматично формуються до трьох років, далі і до шести років розпочинається активний процес вживання конструкцій. Монтесорі порівнює цей процес із явищем імпринтингу. В цьому віці малюк набуває звуки, слова та принципи

граматичної побудови речення. У період свідомого освоєння мовлення дошкільник удосконалює граматичні форми з більшою складністю.

Освітянка наголошувала, що всі діти проходять однієї ті самі етапи формування мовлення, такі як лепет, вимова окремих слів, створення простих речень, викладення складних висловлювань.

Різні дослідники розвитку мовлення дітей дошкільного віку, виділяють різну кількість етапів та встановлюють вікові рамки для кожного. Однак теоретична модель О. Леонтьєва з чотирма етапами (підготовчий, переддошкільний, дошкільний, шкільний) вважається найбільш науково обґрунтованою

Узагальнюючи дослідження, виділяють такі періоди у формуванні мовлення: період речень, який складається з етапів однослівних та речень з декількох слів; засвоєння граматичної будови речення, розділене на етапи формування перших форм, вираження синтаксичних зв'язків слів та опанування службових слів; засвоєння морфологічної системи рідної мови. Дослідники, такі як Л. В. Засекіна та С. В. Засекін, розглядають кількість слів у мовленні дитини, тривалість діалогів та інші аспекти [17].

Для досягнення ефективності у розвитку мовлення важливо враховувати велику кількість спілкування та аудіювання на ранніх етапах життя дитини. Якщо мовлення розвивається з обмеженим активним участям дитини у розмові, це може обмежити розвиток мовленнєвих навичок. Також важливо враховувати особливості мовлення кожної дитини в контексті сімейного та групового оточення.

Доктор психологічних наук Тамара Олександрівна Піроженко, визначаючи комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника, враховує емоційні та когнітивні аспекти, що відображають комплексний підхід до оцінки становлення дошкільника [49]. Згідно з її дослідженнями, мовлення дітей формується завдяки досвіду міжособистісних відносин та впливу ролі дитини у сім'ї та групі однолітків.

Піроженко створює модель навчання, яка розвиває здібності дітей і реалізує своє «Я» через діяльність, організовану відповідно до дорослих, з необхідністю обов'язкового врахування індивідуальності кожної дитини. У статті зазначається, що мовлення дітей дошкільного віку залежать від міжособистісних відносин та впливу ролі дитини у сім'ї та групі однолітків.

Подальше вивчення мовленнєвої діяльності виявило одну з основних її особливостей. Це здатність набувати більш складних форм і таким чином розвиватися. Тобто, за допомогою мови діти можуть задовольняти свої потреби в спілкуванні, а вдосконалення мовленнєвих навичок впливає на розвиток особистості.

Богуш А. вважає, що еволюція мовлення відіграє важливу роль у становленні особистості дитини, оскільки вона має прямий вплив на розвиток інтелекту. Основними складовими цього процесу педагог вважає освоєння виразності та чіткості вимови, навичок створення граматичних структур, розширення та активне використання словникового запасу, активного формування слів, відповідність нормам і правилам комунікації, як загальна культура мовлення, так і правильне застосування його в різних видах діяльності [4, с.172]. І хоча складові цього мовленнєвого явища різноманітні, вони утворюють єдине ціле у розумовій активності дошкільника.

Дослідники, такі як Калмикова Л. та інші, розробляють методики діагностики та програми для розвитку мовлення дошкільників [20, с.20]. Вони визначають важливість формування чіткості вимови, граматичних структур, розширення словникового запасу та інших аспектів мовленнєвої діяльності для успішного розвитку особистості дитини. Завдяки особливостям дитячого мовлення і даних, над якими здійснюють аналіз дослідники, прикладні завдання успішно реалізуються, з оволодінням тієї чи іншої звукової мови та формуванням фразового мовлення: удосконалюється методика мови та розвитку всіх форм мовлення дошкільників.

У дітей дошкільного віку активно розвиваються здатність слухати, розрізняти звуки і сприймати ритм та інтонацію. Діти навчаються розрізняти та розпізнавати звуки, формуючи акустичні образи слів та фраз.

Відбувається розвиток лексичної пам'яті. Дошкільники активно збагачують свій словниковий запас, вивчаючи нові слова та використовуючи їх у повсякденному спілкуванні.

Розвивається вміння зіставляти слова з їхніми значеннями та використовувати їх у різних контекстах (формування семантичних зв'язків).

Засвоюються граматичні структури. Дошкільники вивчають основні граматичні правила, такі як вживання часових форм, родові та числові форми слів.

Відбувається формування вміння будувати правильні та зрозумілі речення.

Розвивається моторика тіла та мовлення, які взаємодіють, сприяючи розвитку виразного та образного мовлення.

Рухові вправи та ігри можуть поліпшити сприйняття та використання мовленнєвих образів. Детальний аналіз фізіологічних аспектів розвитку мовлення в дошкільному віці допомагає зрозуміти, як діти набувають мовленнєвих навичок, і надає підстави для розробки ефективних педагогічних стратегій у цьому важливому етапі розвитку.

Мовлення слугує відзнакою мовленнєвої культури особистості, що відображає її розумовий і особистісний розвиток.

На думку А. Богуш розвиток мовлення є важливим чинником у зростанні особистості дитини, оскільки воно безпосередньо впливає на рівень інтелекту. Серед основних елементів, на які звертає увагу педагог, відзначаються опанування виразності та чіткості вимови, вміння створювати граматичні конструкції, розширення та активне використання словникового запасу, ефективне формування слів, відповідність нормам і правилам спілкування, вміння правильно використовувати мовлення в різних видах діяльності, а також загальна культура мовлення [4, с. 172].

Отже, А. Богуш підкреслює значущість таких компонентів мовлення, як розширення та активне використання словникового запасу, створення граматичних структур, ефективне формування слів, дотримання норм і правил спілкування, правильне використання мовлення в різних видах діяльності, загальна культура мовлення, як ключових для повноцінного розвитку мовлення та їхнього впливу на інтелектуальний розвиток дитини.

Дошкільний вік – це період розквіту дитячої пізнавальної активності. Особливістю розвитку мовлення у дітей дошкільного віку є досить інтенсивний процес навчання мови, тобто, цей вік характеризується швидким засвоєнням мови, наповненням словникового запасу, вивченням граматичних структур і освоєнням різних мовленнєвих навичок. Діти старшого дошкільного віку, як правило, виявляють вже високий рівень розвитку мовлення. Вони можуть висловлювати свої думки не лише окремими реченнями, але й групами речень. Навіть при тому, що діалогічне мовлення в них переважає, монологічне також розвинене: вони здатні створювати граматичні конструкції, які відповідають нормам усного мовлення.

У старшому дошкільному віці діти починають виявляти бажання глибше розуміти явища навколишньої дійсності. Однак образи все ще сприймаються їх цілісно, і суттєві та несуттєві ознаки погано диференціюються. Вони сприймають явища однобічно і будують розповідь про них в емоційній послідовності. В цьому віці формується пояснювальне мовлення, яке включає міркування та пояснення способу дії. Цей вид мовлення потребує точної лексики.

Психологи також вказують на наявність у дошкільників таких характеристик, без яких розвиток мовленнєвої діяльності стає неможливим. До цих ключових рис відносять:

1. **Сприйнятливність:** дитина уважно слухає мовлення інших, запам'ятовує та відтворює нові слова.

2. Самостійність: вона може складати оповідання про свої вчинки та вільно розповідати їх; без допомоги дорослого відтворює вивчені раніше вірші та придумує загадки.

3. Допитливість: дитина виявляє цікавість, питає питання, проявляє бажання дізнатися більше і розширювати свій словник та знання.

Із досліджених джерел нами визначено що, психологічні особливості розвитку мовлення у дошкільників також включають декілька етапів.

Етап експресивного мовлення: в дошкільному віці діти виявляють особливий інтерес до виразного мовлення, використовуючи його для вираження своїх почуттів та думок. Цей етап включає активне збагачення словникового запасу через вживання нових слів та фраз.

Розвиток функціонального мовлення. Діти вивчають, як користуватися мовленням для спілкування з оточуючими та вираження своїх потреб і бажань. Починає активно розвиватися здатність конструювати повідомлення та розповіді, що важливо для передачі досвіду та власних ідей.

Фаза підготовки до письма. Дошкільники вчаться визначати та вимовляти звуки, що будуть основою для подальшого вивчення грамоти. Розвиток мовлення тісно пов'язаний із графічними виявами, наприклад, з вивченням літер та цифр.

Розвиток мовленнєвої діяльності. У старшому дошкільному віці діти вивчають не лише окремі мовленнєві навички, але й розвивають мовленнєву діяльність. Вони стають здатними висловлювати свої думки, будувати повідомлення різних типів і використовувати мову для різних цілей.

Дошкільники активно використовують ігрові сценарії та імітацію для вдосконалення своїх мовленнєвих навичок. Спілкування з однолітками під час гри сприяє розвитку соціальних аспектів мовлення.

Формування абстрактного мислення. Діти узагальнюють свій досвід і формують абстрактні поняття, що сприяє розвитку вищого рівня мовленнєвих вмінь, таких як здатності висловлювати творчі ідеї через мовлення.

Сприйняття культурних та соціальних аспектів мовлення. Діти починають розуміти роль мови у культурному та соціальному контексті, адаптуючи своє спілкування до навколишнього середовища. Відбувається вивчення мови як засобу взаємодії та ідентифікації себе у великому соціальному колективі. Сприйняття ролі мовлення у взаємодії з оточуючими, вивчення норм мовленнєвої культури та вираження особистої ідентичності через мовлення.

Емоційний аспект мовлення. Дошкільники навчаються виражати свої емоції словами та розуміти емоційний вираз інших. Ця здатність ефективно виражати та розуміти емоції сприяє розвитку емоційної особистості.

Діти дошкільного віку виявляють перевагу до діалогічного мовлення, але також розвивають монологічні навички. Вони можуть виражати свої думки і бачення світу як у взаємодіалозі, так і у вигляді самостійних висловлювань.

Всі ці психологічні особливості вказують на значущість мовленнєвого розвитку у дошкільному віці та його вплив на загальний психічний розвиток дитини.

Розгляд психологічних аспектів розвитку мовлення у дошкільників допомагає визначити ключові етапи та особливості цього процесу, враховуючи як фізіологічні, так і психологічні аспекти розвитку мовлення в цьому важливому періоді дитинства.

Поглиблений розгляд різних аспектів дозволяє зрозуміти, як діти розвивають своє мовлення, та слугує основою для розробки ефективних методик та підходів у педагогічній практиці для підтримки та стимулювання мовленнєвого розвитку у дошкільному віці.

Педагогічні методи та підходи до розвитку мовлення в дошкільному віці.

Розвиток мовлення дошкільника є складним психофізіологічним процесом, що залежить від різноманітних чинників, таких як умови оточення, середовище дитини та спадковість. Для створення оптимальних умов для

мовленнєвого розвитку дошкільника фахівці повинні застосовувати різноманітні ефективні методи роботи.

Насамперед це індивідуалізація підходу, яка включає в себе проведення індивідуалізованих діагностичних оцінок для визначення рівня розвитку мовленнєвих навичок кожної дитини та розробку індивідуальних планів. Створення індивідуальних методичних планів провадиться на підставі результатів діагностики мовленнєвого розвитку і враховують потреби та особливості кожної дитини, що сприяє більш ефективному розвитку мовлення окремо взятої дитини.

Ігри та розважальні активності. Використання різноманітних ігор та розважальних сценаріїв для стимулювання активності і виразного мовлення. А також введення в дитячий світ літературних творів, казок та розповідей, що розширюють словниковий запас та сприяють розвитку уяви.

Досить поширений такий метод як мовні вправи та вправи для розвитку вимови. До яких можна віднести фонетичні вправи для розвитку правильної вимови та артикуляції звуків; вправи на розвиток лексики, тобто систематичне введення нових слів через мовленнєві вправи та ігри для поповнення лексичного запасу, а також завдання на розповідь про власні враження, події, історії для розвитку зв'язного мовлення; застосування музичних елементів (ритм, мелодія) для розвитку ритмічного мовлення та вимови.

Метод мовленнєвих вправ та вправ для розвитку вимови в дошкільному віці є важливою складовою педагогічної практики. Ці вправи спрямовані на стимулювання мовленнєвого розвитку дітей, формування правильної вимови звуків та слів, а також вдосконалення мовленнєвих навичок; розширення словникового запасу, підвищення власної виразності та комунікативних здібностей. Використання мовленнєвих вправ є достатньо ефективним методом для стимулювання мовленнєвого розвитку дошкільників. Ретельно розроблені та систематично проведені вправи сприяють виробленню правильної вимови та формуванню зв'язного мовлення.

Ще один метод, це спільні ігри та групова взаємодія, так зване колективне спілкування. Складається з організації групових занять для підтримки колективного спілкування та розвитку соціально - мовленнєвих навичок та взаємодопомоги і співпраці.

Метод колективного спілкування є ефективним інструментом для розвитку мовленнєвих, соціальних та комунікативних навичок у дошкільників. Цей метод акцентує увагу на взаємодії, співпраці та обміні інформацією між дітьми в груповому контексті. Метою такого спілкування є розвиток мовленнєвих навичок; формування вміння висловлювати свої думки та слухати інших; збагачення словникового запасу через спільне обговорення тем а також створення позитивного мовленнєвого середовища в групі.

Цей метод надає можливість провести аналіз здатності дітей ефективно висловлювати свої думки та слухати інших, оцінити рівень взаєморозуміння, співпраці та взаємодопомоги в групі та спостереження за активністю кожної дитини в групі. Дозволяє дітям розвивати мовленнєві та соціальні навички в сприятливому груповому середовищі. Взаємодія та обмін інформацією через колективне спілкування сприяє загальному розвитку особистості та формуванню навичок ефективного спілкування.

Метод технології та використання мультимедіа. Це можуть бути як інтерактивні застосунки та віртуальні ресурси так і віртуальні екскурсії та інтерактивні відповіді.

Метод технології та використання мультимедіа в дошкільному віці є потужним інструментом для підвищення ефективності навчання та розвитку дітей. Цей метод акцентує увагу на інтерактивності, візуалізації та залученні дітей до навчального процесу. Метою цього методу є залучення дітей до навчального процесу через інтерактивні технології; розвиток мовленнєвих, когнітивних та творчих навичок; створення позитивного відношення до навчання та використання технологій. Для досягнення мети можливе використання мультимедійних засобів (відеоматеріалів, які ілюструють тему заняття та аудіо-матеріалів для навчання правильній вимові та розумінню

різних звуків); застосування інтерактивних ігор на планшетах або інших пристроях для вивчення літер, звуків чи слів або розвиток співпраці та комунікації через мультимедійні ігри; використання педагогічних програм (тобто використання спеціальних навчальних програм для дошкільників, що включають в себе інтерактивні завдання та вправи та підбір програм, які сприяють розвитку конкретних мовленнєвих навичок); створення віртуальних екскурсій (організація віртуальних подорожей, які допомагають розширювати словниковий запас та збагачувати знання про навколишній світ та використання мультимедійних засобів для показу зображень, відеороликів, аудіозаписів); створення мультимедійних творчих проєктів за допомогою комп'ютерних програм або планшетів і виготовлення мультфільмів, чи цифрових ілюстрацій.

Цей метод дає змогу спостерігати за реакцією дітей на використання технологій та мультимедійних засобів, оцінити активності та залучення дітей до інтерактивних завдань а також провести аналіз рівня розвитку мовленнєвих та когнітивних навичок через використання технологій.

Метод технології та використання мультимедіа є ефективним засобом для залучення дошкільників до навчання та розвитку різних навичок. Візуалізація матеріалу та інтерактивність мультимедійних засобів створюють стимулююче середовище для мовленнєвого розвитку дітей. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби дітей, роблячи навчання більш доступним та цікавим.

1.2. Особливості мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах

Дитина досягає певного рівня фізіологічної зрілості та готовності до школи, при цьому також збільшується маса її мозку. В старшому дошкільному віці спостерігається активний розвиток функцій мозку, зокрема ускладнюється структура аналітико – синтетичної діяльності. Це означає, що формуються

нові нервові зв'язки, переважно під впливом другої сигнальної системи. У порівнянні з раннім віком, коли сприйняття дитини базувалося на першій сигнальній системі (дотик, смак, слух), в цей період відбувається зміна способу сприйняття навколишнього середовища. Це впливає на розширення впливу словесних сигналів на розвиток дитини, як підкреслено в оновленому змісті Базового компоненту дошкільної освіти [2, с. 6].

Однак слід відзначити, що нервова система дітей у цьому віці є особливо чутливою. Тому при плануванні режиму дня для дітей старшого дошкільного віку важливо розподіляти активні та спокійні види діяльності так, щоб навантаження та розвантаження, напруженість та спокій чергувалися між собою. Це є гарантією збереження здоров'я та гармонійного психічного розвитку дитини, що в подальшому сприяє успішному переходу до систематичного шкільного життя.

Розглянемо деякі показники змін у нервовій системі дитини даного віку.

Шестирічна дитина представляє собою вже сформовану особистість з сформованими «внутрішніми чинниками», такими як вісім образів "Я", особистісні очікування, уподобання, самолюбство, самооцінка і інші аспекти. Це вказує на наявність певної самостійності дитини, орієнтованої на досягнення поставлених цілей, навіть при наявності можливих перешкод. Це період фундаментального формування особистості дитини старшого дошкільного віку. У цьому віці дитина виявляє тенденцію до установки на досягнення бажаних результатів у будь-якій сфері діяльності.

На цьому етапі розвитку дитини формується нове сприйняття власної особистості, дозволяючи їй оцінити власні здібності та визначити можливість вирішення конкретної задачі (наприклад можу, не можу). Це дозволяє дитині свідомо розуміти свої можливості в конкретних ситуаціях.

У взаємодії з дорослими чи однолітками формується здатність до рефлексії. Дитина розпочинає аналізувати свої власні дії, порівнювати себе з іншими та приймати рішення, розуміючи можливу реакцію оточуючих.

Розвиток психічних процесів дошкільнят виявляється у виникненні проявів довільної уваги, що дозволяє дитині звертати увагу на вихователя (його вимоги) та контролювати власну психічну діяльність. Сприйняття явища чи процесу, розвивається як самостійний процес, пов'язаний з діяльністю.

Діти цього віку вже чітко усвідомлюють представлений їм матеріал для запам'ятовування. Їхня пам'ять відзначається необмеженими можливостями у процесах запам'ятовування та відтворення, а також високим обсягом та стійкістю.

У розвитку мислення дитини старшого дошкільного віку відбуваються значущі зміни. Це виявляється у використанні уявлення та розширенні обсягу уявлень. Крім того, дитина вже може оперувати узагальненими уявленнями, а не лише окремими чуттєвими образами предметів. Слід відзначити, що узагальнені уявлення об'єднують в собі окремі враження та думки щодо цих предметів. Це свідчить про те, що мислення перетворюється в самостійний процес, який відділяється від практичних дій та сприймання, переходячи від наочно-образного процесу до словесного. Розумові процеси у дітей формуються від п'яти років, і цей період є вкрай важливим, оскільки на цьому етапі дитина навчається аналізувати і готується до подальшого навчання в школі. Разом із розвитком вербального мислення на цьому етапі також відбувається розвиток мовлення, основи якого закладаються до кінця шестирічного віку.

Під час взаємодії з оточуючими, а саме з дорослими або ровесниками, у дітей дошкільного віку активізується та розширюється усне мовлення. На початковому етапі воно має діалогічний характер, а з часом поступово переходить у монологічний. Таким чином, розвиток зв'язного та виразного мовлення у старших дошкільників, а також освоєння граматичної структури мови, є ключовими факторами у формуванні писемної мови для успішного навчання в школі. Уява відіграє значущу роль у становленні мислення та мови у дитини.

Уява розквітає у дитини, коли вона роздумує про світ навколо. В молодшому дошкільному віці дитина ще не може уявити певні явища чи предмети, але у старшому дошкільному віці вона вже здатна фантазувати для досягнення певної мети. Таким чином, у шестирічній дитини розвивається не лише репродуктивна уява, а й формується творча.

Під час формування творчої уяви у дитини виникає внутрішній світ, що знаходить відображення у мріях. Саме через мрії дитина будує певні плани на майбутнє.

Гра залишається основним але не єдиним видом діяльності, яка набуває інтелектуального характеру. У грі дошкільників вже відображаються такі елементи, як взаємини між людьми, етичні правила та фантастичний сюжет – все те, що дитина розуміє на цьому етапі свого розвитку.

Поміж різних видів активності у дітей шостого року життя, праця займає одне з провідних місць. Під час виконання будь-якого виду праці дитина усвідомлює свою важливість, корисність та належність до соціуму. Залучення дитини до конкретного виду роботи не лише виховує, але і розвиває різні загальні та спеціальні здібності, що є надзвичайно важливим у формуванні особистості.

Діти з ООП, це особи, що вимагають додаткової підтримки в процесі навчання. Українське законодавство використовує термін "діти з особливими освітніми потребами" зокрема в контексті інклюзивної освіти, охоплюючи дітей з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю. Затримка психічного розвитку (ЗПР) означає повільний темп розвитку, характеризуючись недостатньою кількістю знань, недокінченим мисленням та швидкою втомленістю при інтелектуальній діяльності.

Мальцева О. визначає 3 категорії дітей із затримкою психічного розвитку, зосереджуючись на порушеннях мовлення:

По-перше, це діти які мають ізольований дефект, що проявляється в неправильній вимові лише однієї групи звуків. Такі порушення пов'язані з

аномальною будовою артикуляційного апарату та недорозвитком мовленнєвої моторики.

По-друге - діти, у яких виявлені фонетико-фонематичні порушення, що охоплюють 2-3 фонетичні групи та проявляються головним чином у заміні фонетично близьких звуків. Спостерігаються проблеми з слуховою диференціацією звуків та фонематичним аналізом.

До третьої категорії віднесені діти з системним недорозвитком всіх аспектів мовлення.

З урахуванням формування звукової культури в дошкільників, основна мета педагогів полягає в упорядкуванні комунікативного мовлення дітей та сприянні закріпленню правильної звукової вимови, розвитку фонематичного слуху та інтонаційної виразності.

Дитині дошкільного віку із особливими освітніми потребами притаманні такі характеристики:

- низький рівень ігрової активності, що виявляється у нездатності сприймати ролі та дотримуватися правил гри, але виявляє активність у рухливих іграх;
- обмежена пізнавальна активність, що призводить до швидкої втоми та обмеженого розвитку у навчанні;
- неузагальнена здатність та нездатність цілісно сприймати, що впливає на продуктивність в різних видах діяльності, включаючи конструювання та малювання;
- обмежений розвиток емоційно-вольової сфери, який може виявлятися агресивністю у поведінці та утруднює утримання позитивних відносин з однолітками;
- відсутність логічного мислення;
- неспроможність утримувати значну кількість інформації в пам'яті, проте розвинена наочно-образна пам'ять.

З самого початку свого життя дитина поступово освоює рідну мову, що дозволяє їй ефективно спілкуватися з навколишнім соціумом. Сім'я відіграє

важливу роль у формуванні зв'язного мовлення, оскільки саме в сім'ї дитина закріплює всі отримані навички, що в майбутньому допомагає їй адекватно висловлювати свої думки під час спілкування. Разом із розвитком зв'язного мовлення формуються такі важливі риси, як доброзичливість, креативність, комунікабельність та ініціативність.

Діти цієї категорії можуть зіткнутися з суттєвими труднощами у звуковій вимові, а також у розвитку експресивного та імпресивного мовлення. Імпресивне мовлення виявляється у відсутності розпізнавання мовленнєвих звуків та розумінні значення певних слів. Експресивне мовлення таких дітей характеризується порушенням звукової вимови та недостатньою граматичною структурою мови.

Формування мовлення у дітей, які потребують особливої освіти визначається характером завдань, з якими вони стикаються. Найбільш результативним способом забезпечення мовленнєвої сталості є переказ казок та оповідань, проте цей вид роботи виявляється ефективним лише за участю дорослого. Самостійне виконання дітьми таких завдань часто супроводжується труднощами, такими як зменшення обсягу тексту, великі паузи та повтори, а також втрата послідовності при переказі.

Використання сюжетних карток, які активізують мовлення, є важливим елементом розвитку мовлення дітей. Однак цей метод може викликати швидку втомленість та втрату уваги дитини, а результатом може бути відволікання та втрата зв'язку між картками.

Діти з особливими освітніми потребами можуть зазнавати труднощі при виконанні завдань типу «оповідання за картиною». Для деяких дітей важко самостійно розкрити ситуацію, яка подана на малюнку, та розібратися в сюжеті без допомоги дорослого. У інших випадках малюнок може викликати неправильне розуміння ситуації, що призводить до втрати сенсу історії.

Усі ці аспекти підкреслюють важливість індивідуального підходу та комплексного використання методик для максимально ефективного розвитку мовлення у дітей з особливими освітніми потребами.

У сучасному інклюзивному дошкільному середовищі, роль педагога в розвитку мовлення у дітей з особливими потребами набуває ключового значення. Особливості кожної дитини потребують індивідуального та гнучкого підходу, особливо в контексті розвитку мовлення.

Розглянемо основні аспекти та завдання педагогічної діяльності, спрямовані на підтримку мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах.

1. Розуміння індивідуальних потреб:

Аналіз індивідуальних особливостей кожної дитини з особливими потребами в контексті мовленнєвого розвитку.

Визначення різних варіантів особливих потреб, таких як порушення мовлення, затримки у розвитку чи сенсорні порушення.

2. Планування та здійснення індивідуалізованих заходів:

Розробка індивідуальних планів розвитку мовлення для кожної дитини з особливими потребами.

Застосування інноваційних методик та педагогічних прийомів для стимулювання мовлення відповідно до потреб кожного учня.

3. Використання технологій для розвитку мовлення:

Визначення сучасних технологічних засобів, які можуть підтримати мовленнєвий розвиток.

Впровадження комп'ютерних програм, мультимедійних засобів та інтерактивних ігор у навчальний процес.

4. Співпраця з батьками:

Залучення батьків до процесу розвитку мовлення, надання рекомендацій та вправ для використання вдома.

Організація спільних заходів для батьків та дітей для практичної реалізації набутих навичок.

5. Співпраця з іншими спеціалістами:

Взаємодія з логопедами, психологами та іншими фахівцями для комплексного підходу до розвитку мовлення.

Спільне планування та реалізація індивідуалізованих програм для кожної дитини.

6. Організація групових та індивідуальних занять:

Проведення групових занять для сприяння комунікативній взаємодії між дітьми.

Організація індивідуальних занять для надання додаткової уваги та підтримки кожній дитині.

7. Оцінка та моніторинг прогресу:

Розробка методів оцінювання, що враховують індивідуальні досягнення дітей з особливими потребами.

Постійний моніторинг прогресу та адаптація методів навчання відповідно до потреб учнів.

8. Рефлексія та подальший розвиток:

Систематична рефлексія педагогічної практики та вдосконалення методів роботи.

Участь у навчанні та тренінгах для ознайомлення з новітніми підходами до розвитку мовлення.

Цей пункт дослідження висвітлює необхідність глибокого розуміння педагогом індивідуальних особливостей кожної дитини, врахування її потреб та надання ефективної підтримки для успішного мовленнєвого розвитку.

В сучасному освітньому середовищі інклюзивних груп для дошкільнят використання інноваційних технологій виявляється ключовим елементом успішної підтримки мовленнєвого розвитку дітей з різними особливостями. Цей підхід відкриває нові можливості для індивідуалізованого навчання та сприяє активній взаємодії дітей у групі.

Розглянемо докладніше, як інноваційні технології можуть використовуватися для підтримки мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах.

1. Мультимедійні засоби для стимулювання мовлення:

Використання комп'ютерних програм та планшетів для показу зображень, відео та аудіо матеріалів.

Розробка спеціальних програм, які можуть адаптуватися до різних рівнів мовленнєвого розвитку.

2. Віртуальні інтерактивні середовища:

Застосування віртуальної реальності для створення інтерактивних ігор та ситуацій, що сприяють розвитку мовлення.

Використання спеціальних додатків для взаємодії з віртуальними об'єктами та персонажами.

3. Інтерактивні таблиці та дошки:

Впровадження електронних дошок, які дозволяють взаємодіяти з текстом, зображеннями та звуковими елементами.

Використання інтерактивних таблиць для спільного створення слів та фраз.

4. Технології розпізнавання мовлення:

Використання програм з розпізнаванням мовлення для індивідуальних занять.

Аплікації, які можуть коригувати вимову та надавати миттєвий фідбек.

5. Ігрові та стимуляційні засоби:

Розробка ігор та симуляцій, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок.

Використання елементів гри для стимуляції спілкування та творчого вираження.

6. Індивідуалізовані навчальні платформи:

Створення персональних навчальних просторів для кожної дитини.

Використання платформ для індивідуалізованих завдань та вправ, спрямованих на розвиток конкретних мовленнєвих навичок.

7. Адаптивні засоби для різних особливостей:

Розробка технологічних засобів, які враховують різні види особливих потреб, такі як порушення слуху чи зору.

Використання адаптивних інтерфейсів та функцій для максимальної доступності.

Використання інноваційних технологій у інклюзивних групах не лише робить навчання більш захоплюючим, але й створює умови для ефективного розвитку мовлення кожної дитини, враховуючи її особливості та потреби. Такий підхід дозволяє забезпечити більш індивідуалізовані та ефективні умови для кожного учня, сприяючи його повноцінній участі у мовленнєвому процесі. Інноваційні технології стають своєрідним помічником педагога, розширюючи можливості індивідуалізації навчання та створюючи стимулюючий, адаптований до потреб дитини навчальний простір.

Застосування мультимедійних засобів, віртуальних інтерактивних середовищ, інтерактивних дошок та інших інноваційних технологій робить процес навчання більш доступним та захоплюючим. Технології розпізнавання мовлення та ігрові елементи сприяють розвитку мовлення, роблячи цей процес цікавим та ефективним.

Педагоги в інклюзивних групах можуть користуватися індивідуалізованими навчальними платформами для створення унікальних навчальних сценаріїв, які враховують потреби кожної дитини. Технології відкривають можливості для створення учбових ігор та симуляцій, які не лише розвивають мовлення, але й сприяють розвитку інших навичок, таких як співпраця та творчість.

Важливо зауважити, що використання інноваційних технологій повинно бути адаптовано до конкретних потреб дитини з особливими потребами. Технології повинні слугувати інструментом для досягнення конкретних педагогічних цілей та сприяти індивідуальному розвитку кожного учня.

Таким чином, використання інноваційних технологій в інклюзивних групах розкриває широкі перспективи для розвитку мовлення дошкільників, забезпечуючи їм не лише ефективне, але й захопливе навчання, яке враховує їхні індивідуальні особливості.

В інклюзивних групах застосовуються різні методи, які сприяють ефективному розвитку мовлення.

Індивідуалізація завдань – використання програм та додатків, які дозволяють налаштовувати завдання відповідно до потреб кожної конкретної дитини; створення індивідуальних програм для дітей із спеціальними потребами, спрямованих на розвиток мовленнєвих навичок.

Колективні проекти – використання спільних мультимедійних проектів для залучення всіх дітей до спільної творчої діяльності; забезпечення можливостей для взаємодії та співпраці між дітьми з різними рівнями мовленнєвого розвитку.

Використання різноманітних засобів – застосування різноманітних мультимедійних форматів, таких як відео, аудіо, інтерактивні додатки, для надання різноманітності та динамічності уроків; використання спеціалізованих ігор та додатків для розвитку конкретних мовленнєвих вмінь.

Адаптація для індивідуальних потреб – адаптація вмісту та завдань, враховуючи особливості розвитку кожної дитини; надання підтримки та адаптації для дітей із різними рівнями мовленнєвого розвитку.

Оцінка впливу. Моніторинг активності та участі дітей під час використання мультимедійних засобів. Спостереження за змінами у рівні мовленнєвого розвитку дітей після впровадження методу. Збір фідбеку від педагогічного персоналу та батьків щодо ефективності методу.

Висновок: метод технології та використання мультимедіа є необхідним елементом в інклюзивних групах, оскільки він сприяє індивідуалізації, підвищує доступність навчання та створює стимулююче оточення для мовленнєвого розвитку дітей з різними особливостями.

Використання рольових ігор та театралізації - організація рольових ігор та театралізацій, що сприяють розвитку емоційного та виразного мовлення; використання мовленнєвих вправ, спрямованих на розвиток комунікативних навичок, в рамках рольових ігор.

Застосування зворотного зв'язку. Проведення регулярних індивідуальних консультацій з батьками для обговорення розвитку мовлення дитини та визначення конкретних аспектів для подальшого вдосконалення. А також використання різноманітних методів оцінки для визначення прогресу в розвитку мовлення, включаючи спостереження, тестування та портфоліо.

Цей метод буде ефективним інструментом для покращення мовленнєвого розвитку дошкільників і в інклюзивних групах, він покликаний створити механізм взаємодії між педагогами та дітьми, сприяючи усвідомленню успіхів, виправленню помилок та формуванню позитивних навичок у спілкуванні. Його метою є посилення зв'язку між педагогами та дітьми для ефективного вивчення мовленнєвих навичок; забезпечення можливості для дітей отримувати зворотний зв'язок щодо їх мовленнєвих досягнень; розвиток у дітей навички самооцінки та взаємодопомоги в групі.

Досягнення мети відбувається за допомогою таких засобів та методів як індивідуальні бесіди (регулярні індивідуальні розмови педагога з кожною дитиною для обговорення її успіхів та проблем у мовленні; надання конструктивних порад та вказівок для покращення мовленнєвих навичок); групові обговорення для обговорення спільних досягнень і вирішення спільних мовленнєвих завдань та сприяння взаємній підтримці та обміну досвідом між дітьми; портфоліо мовленнєвого розвитку; застосування позитивного підкріплення для заохочення кожної дитини при досягненні певних мовленнєвих цілей а також створення атмосфери підтримки та визнання для дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей; анкетування для дітей з підсумками їхніх власних оцінок мовленнєвого розвитку та обговорення результатів і визначення спільних цілей для покращення.

Цей метод дозволяє створити ефективний канал спілкування між педагогами та дітьми, сприяючи взаєморозумінню, вдосконаленню мовленнєвих навичок та позитивному розвитку кожної дитини в інклюзивному середовищі.

Метод створення мовленнєвого середовища в інклюзивних групах дошкільного віку, спрямований на створення сприятливого та стимулюючого оточення для розвитку мовленнєвих навичок дітей з різними особливостями. Цей метод передбачає впровадження різноманітних педагогічних прийомів та створення умов для максимальної взаємодії і спілкування між учнями та педагогами. Метою цього методу є створення сприятливого оточення, що сприяє активному та різносторонньому розвитку мовлення дітей; забезпечення інклюзивного середовища, де всі діти відчувають себе важливими та можливими для взаємодії; розвиток комунікативних навичок через спільну діяльність та спілкування.

Очікується, що цей метод сприятиме не лише розвитку мовлення, а й загальному соціальному та емоційному розвитку дітей.

Ще один з педагогічних підходів це робота з батьками та взаємодія з родинами. Для цього проводяться семінари та майстер-класи для батьків з активною участю, де можуть обговорюватися ефективні методи стимулювання мовленнєвого розвитку вдома. А також надаються індивідуальні рекомендації та поради батькам з питань розвитку мовлення у їхніх дітей.

Метод створення мовленнєвого середовища в інклюзивних групах дошкільного віку спрямований на створення сприятливого та стимулюючого оточення для розвитку мовленнєвих навичок дітей з різними особливостями. Цей метод передбачає впровадження різноманітних педагогічних прийомів та створення умов для максимальної взаємодії та спілкування між учнями та педагогами. Він є важливим інструментом для формування позитивної комунікативної атмосфери та стимулювання мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах дошкільного віку. Очікується, що цей метод сприятиме не лише розвитку мовлення, а й загальному соціальному та емоційному розвитку дітей.

Метод розвитку мовленнєвої саморегуляції, це застосування спеціальних вправ для розвитку мовленнєвої саморегуляції та контролю над

диханням, а також залучення дітей до процесу самооцінки та самоконтролю щодо їхніх мовленнєвих досягнень. Цей метод сприяє не лише розвитку лінгвістичних навичок, а й вихованню в дітей вмінь ефективно взаємодіяти та виражати свої думки. Для дітей інклюзивних груп також є важливим інструментом для формування в дітей умінь самостійно контролювати та вдосконалювати своє мовлення. Цей підхід сприяє виникненню в дітей відповідального ставлення до власного мовленнєвого розвитку та створює умови для подальшого самовдосконалення.

Педагогічний прийом створення мовленнєвих ситуацій в повсякденному житті полягає в організації практичних ситуацій, де діти можуть використовувати отримані мовленнєві навички у повсякденному спілкуванні, а також залученні дітей до процесу мовленнєвого спілкування під час екскурсій, подій та проєктів, які стимулюють їхню активність у розгорнутому мовленнєвому середовищі.

Прийом збагачення мовлення за допомогою мультикультурності полягає в розширенні та поглибленні мовленнєвих навичок та культурного розуміння через взаємодію з різноманітними мовами та культурами.

Прийом поєднання мовленнєвих вправ із фізичною активністю це організація конкурсів та ігор, де діти взаємодіють та використовують мовленнєві навички у змагальному середовищі. Він може мати позитивний вплив як на розвиток мовленнєвих навичок, так і декілька значущих переваг для розвитку дітей, таких як збільшення енергії та уваги, стимулювання творчості, соціальна взаємодія, зменшення стресу та напруги а також покращення фізичного здоров'я. Створює багатогранний підхід до розвитку дітей, який охоплює різні сфери їхнього здоров'я та розвитку.

Прийом поступового переходу від ігор до самостійних завдань - це педагогічна стратегія, яка передбачає поетапний розвиток навичок та вмінь дитини, спочатку у більш контрольованому ігровому середовищі, а потім у відповідальних самостійних ситуаціях. Основна ідея полягає в тому, щоб надавати дітям можливість вчитися через гру, де завдання є структурованими

і підтримуються вихователем чи дорослим. Поступово, ігрові завдання можуть ставати менш структурованими та більш відкритими, дозволяючи дитині самостійно вирішувати завдання та розвивати творчий та самостійний підхід.

Цей підхід дозволяє дітям плавно переходити від більш контрольованого оточення до самостійних завдань, розвиваючи при цьому навички вирішення проблем, критичного мислення та самостійності.

Метод систематичної ретельної оцінки. За допомогою використання різноманітних засобів асесменту, таких як спостереження, тестування та аналіз робіт, робить можливою систематичну оцінку розвитку мовлення. А конструктивний зворотній зв'язок, дозволяє вихователям та батькам розуміти, як покращити підтримку мовленнєвого розвитку.

Прийом адаптації до індивідуальних потреб дітей є дуже корисним для розвитку мовлення дошкільників, особливо в контексті інклюзивного середовища, де можуть знаходитися діти з різними особливостями розвитку. Цей підхід передбачає адаптацію методик та завдань з урахуванням конкретних потреб кожної дитини. Застосування гнучких методів, які дозволяють вчителям адаптувати навчання до конкретних потреб та темпу розвитку кожної дитини. А також розробка індивідуальних навчальних планів для дітей із відмінностями у розвитку, з орієнтацією на підтримку їхнього мовленнєвого росту. Основними перевагами є: індивідуалізація, підтримка різних стилів навчання, підвищення мотивації, зменшення бар'єрів та створення інклюзивного середовища.

Цей комплекс педагогічних методів та підходів розроблено з метою максимальної ефективності в розвитку мовлення дошкільників в інклюзивних групах, враховуючи їхні індивідуальні потреби та особливості.

1.3. Система інклюзивної освіти в Україні

Інклюзивність проникає всі сфери суспільства. Важливо зробити все для того, щоб людина з обмеженими можливостями могла відчувати себе

частиною суспільства протягом усього свого життя – не лише під час шкільних років чи у дошкільному віці. Важливо, щоб ця особа мала можливість працювати, відпочивати та взаємодіяти як повноправний член соціуму. Однак для досягнення цього необхідно, щоб суспільство приймало і реалізовувало принципи інклюзивності. Зміна менталітету всього суспільства в одразу неможлива. Інклюзивна система відіграє ключову роль, перш за все, у навчанні нових поколінь, готуючи їх до необхідних змін. – С. Хакіннен, педагог з Фінського Університету прикладних наук.

Історія розвитку інклюзивної освіти в Україні має наступні етапи.

Період Незалежності (1991 - сьогодні). Після отримання незалежності в 1991 році Україна розпочала активний процес реформування системи освіти. Питання інклюзивної освіти стали актуальними, особливо з урахуванням ратифікації Конвенції ООН про права людини з обмеженими можливостями (2009). В цей час розпочато радикальні перетворення в організації освіти для дітей з особливими освітніми потребами, включаючи впровадження інклюзивного підходу до навчання, який має взаємодіяти гармонійно з існуючою системою спеціальної освіти.

Прийняття Нормативно-правових Актів.

Державне регулювання відносин в сфері інтегрованого та інклюзивного навчання забезпечується нормативними актами загального, та спеціального спрямування. Основними серед загальних положень визначаються норми Конституції України, зокрема її 21, 22 та 24 статті, що гарантують рівність у правах громадян, право на вільний розвиток особистості та недопустимість будь-яких привілеїв чи обмежень, незалежно від будь-яких ознак. Також важливою є 53 стаття Конституції України, яка закріплює право кожного на освіту.

У 2001 році в Україні був створений проект для соціальної адаптації та інтеграції у соціум дітей з особливими потребами, організація навчання яких в загальноосвітніх закладах мала на меті забезпечити цю адаптацію. Ця подія

стала початком активного обговорення в Україні можливості залучення таких дітей до загального навчального процесу.

У 2001 році в Україні створили проект для соціальної адаптації та інтеграції у соціум дітей з особливими потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах. З цього часу в країні почали активно обговорювати, як залучити таких дітей у загальний навчальний процес.

В 2007 році прийнято Закон України Про освіту, який визначив основні принципи інклюзивної освіти та гарантував право на неї для всіх громадян. Інклюзивна освіта в Україні отримала законодавчу підтримку від 2010 року. Шостого липня того року було прийнято Закон України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань освіти (щодо створення належних умов для навчання дітей). Цей закон спрямований на вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням рівного доступу дітей з особливими потребами до якісної освіти. Зокрема, до Закону України Про загальну середню освіту були внесені зміни, спрямовані на створення належних умов для навчання цієї категорії дітей.

Концепцію розвитку інклюзивної освіти було схвалено 1 жовтня 2010 року за наказом Міністра освіти і науки України. Ця Концепція встановлює пріоритети державної політики в освіті, спрямовані на гарантування конституційних прав та державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами. Також вона передбачає створення умов для вдосконалення системи освіти та соціальної реабілітації цих дітей, включаючи тих, хто має інвалідність. Ці цілі пропонується досягати шляхом впровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання, та формування нової філософії суспільства, що сприяє позитивному ставленню до дітей та осіб із порушенням психофізичного розвитку та інвалідністю. А вже в серпні 2011 р. Кабінетом міністрів України був затверджений Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Відбувається становлення концепції інклюзивної освіти, в урядових стратегіях та програмах пріоритетним стало впровадження інклюзивної освіти, забезпечення

доступності навчання для дітей з обмеженими можливостями та врахування їхніх індивідуальних потреб. Зокрема 18 липня 2012 року Кабінетом Міністрів України приймається Постанова № 635 Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000 р. № 963, якою передбачається введення посади асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням.

У 2017 році було ухвалено Закон Про інклюзивну освіту, який визначає права дітей. Згідно з цим законом, кожна дитина має право на безкоштовне навчання у будь-якому освітньому закладі, незалежно від наявності групи інвалідності.

Здійснюються інфраструктурні зміни, спрямовані на адаптацію шкільних приміщень та розробку спеціальних умов для навчання дітей із різними видами обмежених можливостей.

Також у 2017 році Міністерство освіти розробило та затвердило концепцію «Нової української школи» яка визначає стратегію реформування середньої освіти до 2029 року. Головною метою цієї концепції є розвиток нових компетентностей у вчителів, що призначено зробити школу приємним місцем для учнів. У цьому новому підході вчителі враховуватимуть думки учнів, навчатимуть їх критичному мисленню, сприятимуть вільному висловлюванню власних думок та виховуватимуть відповідальних громадян. Основою концепції є педагогіка партнерства, що передбачає співпрацю між учителем, учнем і батьками як рівноправними учасниками освітнього процесу.

Міжнародна Співпраця та Сприяння. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ЮНІСЕФ, Європейський Союз, для реалізації проектів та отримання грантів, спрямованих на підтримку інклюзивної освіти.

За участі експертів та педагогів із інших країн проводяться міжнародні конференції та обмін досвідом, що сприяє впровадженню кращих практик із сфери інклюзивної освіти.

Незважаючи на позитивні зрушення в інклюзивній освіті, виникають виклики у вигляді нестачі кваліфікованих кадрів, потреби у підвищенні освітньої свідомості громадськості та подолання стереотипів. Для вирішення ключових завдань, пов'язаних із гарантуванням одного з основних прав кожної людини – права на освіту, був розроблений проект Інклюзивна освіта: крок за кроком. Проект був реалізований протягом 2013–2015 років Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID. Загальною метою ініціативи було поліпшення умов навчання для дітей з особливими освітніми потребами у дошкільному та молодшому шкільному віці шляхом створення інклюзивних ресурсних центрів. Ці центри призначалися для забезпечення підтримки батьків дітей з особливими потребами та педагогів, що працюють з ними. Створені Інформаційно-ресурсні центри (ІРЦ) надають педагогам які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами та їх батькам, методичну, інформаційну та консультаційну підтримку. Крім того, вони відстоюють права цих дітей та їхніх батьків на забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Важливим етапом в розвитку інклюзивної освіти є систематизація та поширення кращих практик, які дозволять забезпечити високий стандарт навчання для всіх учнів. Завданням – зміцнення ресурсної бази для інклюзивної освіти, що включає в себе якісний підбір методичних матеріалів, забезпечення необхідними засобами та інфраструктурою.

Загальна тенденція розвитку інклюзивної освіти в Україні свідчить про поступовий перехід до більш ефективної, рівноправної та доступної освітньої системи. Історія цього розвитку свідчить про стратегічний підхід до вирішення проблем та впровадження новаторських підходів. Запроваджуються індивідуальні освітні плани для дітей із спеціальними потребами, які дозволяють персоналізувати навчання відповідно до їхніх унікальних можливостей та викликів.

У 2020 році в Україні існувало понад 13500 інклюзивних класів, де здобували освіту більше 19000 учнів з особливими освітніми потребами. У

дошкільних навчальних закладах протягом навчального року 2019–2020 було зафіксовано більше 4500 дітей з особливими освітніми потребами. У вишах та професійно-технічних навчальних закладах навчалося понад 1300 студентів з особливими потребами.

Відбувається розвиток мережі спеціалізованих педагогічних та логопедичних служб для надання ефективного супроводу дітям із спеціальними потребами. Зокрема в 2017 році Кабінет Міністрів України вносить зміни до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти. Згідно з цими змінами для кожного учня з особливими освітніми потребами тепер складається індивідуальна програма розвитку, в якій визначаються конкретні навчальні стратегії та підходи, кількість годин і напрями проведення психолого-педагогічних, корекційно-розвивальних занять.

Проводяться медійні кампанії та освітні заходи для формування позитивного ставлення до інклюзивної освіти в суспільстві. Батьки активно залучаються до процесів прийняття рішень та взаємодії з освітніми установами щодо реалізації інклюзивної освіти.

Україна бере активну участь у міжнародних програмах та проектах, спрямованих на обмін досвідом та впровадження передових інклюзивних практик. Проведення міжнародних заходів, семінарів та конференцій для обговорення проблем та пошуку оптимальних рішень у галузі інклюзивної освіти.

Постійне адаптування законодавства для врахування нових викликів та нормативних актів, які регулюють інклюзивну освіту. Визначення та створення спеціалізованих інстанцій, які відповідають за контроль і реалізацію політики інклюзивної освіти.

Історія розвитку інклюзивної освіти в Україні є процесом поступових, але значущих змін у підходах до навчання дітей особливими потребами. Вироблення ефективних стратегій, реалізація програм та підвищення освітньої свідомості стають основними напрямками подальшого розвитку інклюзивної

освіти в Україні. Важливо підкреслити необхідність подальшого дослідження та вдосконалення цього процесу для досягнення ще більших успіхів.

Законодавчі аспекти інклюзивної освіти. Розширення інклюзивної освіти, спрямоване на забезпечення рівних можливостей для всіх дітей отримати якісну освіту, набуває зростаючого значення та активно розвивається в Україні. Цей рух обумовлений різними чинниками, такими як ініціативність батьків дітей із порушеннями психофізичного розвитку, які працюють над забезпеченням можливостей для своїх дітей навчатися разом із їхніми однолітками в загальноосвітніх школах та виховуватися в сімейному оточенні. Інші важливі аспекти включають активність громадських організацій, виконання державою міжнародних зобов'язань, які обумовлюють впровадження відповідної державної політики та інші чинники.

Ключовим моментом в реалізації прав людини на світовому рівні є Загальна Декларація прав людини, прийнята 10 грудня 1948 року Організацією Об'єднаних Націй. Яка проголошує рівні права для всіх людей незалежно від будь-яких обставин.

Серед інших міжнародних документів, які Україна ратифікувала, ключовими є Конвенція ООН про права дитини (1989 р.) і Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.). У Статті 24 «Освіта» останньої вказується, що «держави-учасниці Конвенції повинні впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях». [30]

Система освіти в Україні відповідає європейському стандарту та включає в себе різні рівні: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру та самоосвіту. Принципи інклюзивного навчання для освітніх учасників ґрунтуються на недискримінації, врахуванні різноманітності і ефективному включенні всіх учасників у навчальний процес. Організація інклюзивного навчання в освітніх закладах на різних рівнях відбувається відповідно до визначених порядків, що затверджуються Кабінетом Міністрів України [ЗУ Про освіту ст.20ч1].

В Україні важливими законодавчими актами, які гарантують права та свободи громадян, є Конституція України (1996р.), Закон України Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні (2013 р.). З початку 2011 року відповідні поправки, спрямовані на забезпечення інклюзивної освіти, були внесені до законодавчих та нормативно-правових документів, які стосуються всіх рівнів освіти - дошкільної, загальної середньої, вищої.

Нормативно-правовими засадами інклюзивної дошкільної освіти є:

- Закон України Про освіту від 01.01.23р.

А саме його 19 стаття гарантує захист прав дітей з особливими освітніми потребами через надання освіти та реалізацію інклюзивного навчання. Це забезпечує їм можливість отримати якісну освіту, що враховує їхні індивідуальні потреби та здібності, на рівні з іншими учнями.

- Наказ МОН Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання від 01.10.2010р. висвітлює концепцію інклюзивної освіти, яка відображає одну з основних демократичних ідей: кожне дитя є цінним та активним членом суспільства.

- Наказ МОН Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти від 08.06.18р.; Положення визначає організацію роботи команди психолого-педагогічного супроводу для дітей із специфічними освітніми потребами в загальноосвітніх та дошкільних закладах з метою забезпечення їхнього належного розвитку та навчання.

- Постанова КМ України Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти від 28.04.2022р.;

- Лист МОН Щодо організації роботи інклюзивно-ресурсних центрів від 26.05.20р.;

- Лист МОН Щодо створення інклюзивного освітнього середовища у ЗДО від 25.06.2020р.;

- Лист Про методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку від 08.06.2022р.;

- Лист МОН Про окремі питання діяльності ЗДО у 2022/2023н.р. від 27.07.2022р.;

- Лист МОН Про організацію освітнього процесу дітей з ООП у 2022/2023 навчальному році 06.09.2022І від 06.09.2022р.;

- Наказ МОН Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього.

Сучасний стан законодавства в Україні у сфері інклюзивної освіти визначається наступними особливостями:

Гарантується рівний доступ до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, а також їхнє право вибору різних типів освітніх закладів та форм навчання.

Збільшується практика інклюзивної освіти в дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних і вищих освітніх закладах.

Здійснюється реформування системи шкіл-інтернатів і забезпечення можливості навчання дітей за місцем їх проживання.

Збільшується увага до своєчасної комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та надання їй психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Реалізується індивідуалізація освітнього процесу через розробку індивідуальної програми розвитку.

Здійснюється міжвідомча інтеграція та розвивається соціальне партнерство.

Органи та установи, що здійснюють контроль над інклюзивною освітою, розподілені на три рівні в організаційній структурі системи управління. Перший рівень – вищий (парламентсько-президентський) – включає Верховну

раду України, Президента України та Кабінет Міністрів України, які формують принципи державної політики стосовно інклюзивної освіти.

На центральному рівні виконавчої влади діє Міністерство Освіти та Науки України, відповідне за формування та реалізацію державної політики в освітній сфері, включаючи інклюзивну. Цей рівень також відповідає за державний контроль за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають освітні послуги.

З метою реалізації завдань, пов'язаних із формуванням державної політики у розвитку інклюзивної освіти, Міністерством Освіти та Науки України був створений директорат інклюзивної та позашкільної освіти. Крім того, в рамках МОН діє структурний підрозділ, відповідальний за питання інклюзивної освіти, а також функціонує Інклюзивно-ресурсний центр.

Науково-методичний супровід інклюзивної освіти покладено на різні наукові установи, що входять у сферу управління МОН.

Також на цьому рівні є Центральний орган виконавчої влади із забезпечення якості освіти та його територіальні органи.

До місцевого рівня управління відносяться місцеві держадміністрації, виконавчі органи місцевих і районних у містах рад. Обласні, районні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад. Сільські, селищні ради. Важливим недержавним суб'єктом впровадження інклюзивної освіти є громадські об'єднання.

Законодавчі аспекти інклюзивної освіти в Україні є основою для розвитку відкритого, рівного та доступного середовища для усіх учнів, враховуючи їхні індивідуальні потреби та особливості. Це визначається не лише в правових документах, а й в системі їхньої практичної реалізації на різних рівнях освітньої системи.

Основні принципи та завдання інклюзивної освіти.

В інклюзивній освіті базові принципи та завдання визначаються для створення сприятливого та рівноправного середовища для всіх учнів, незалежно від їхніх особливостей та потреб.

Принцип рівності та недискримінації: інклюзивна освіта базується на принципі рівності, який передбачає, що кожен учень має право на однакові можливості та доступ до якісної освіти. Дискримінація будь-якої форми виключена.

Завдання: забезпечення рівних можливостей для навчання всіх дітей.

Принцип індивідуалізації та персоналізації: інклюзивна освіта акцентує на індивідуальних потребах кожного учня, забезпечуючи адаптовані програми та підходи до навчання.

Завдання: розробка та впровадження індивідуальних навчальних планів для учнів із спеціальними потребами (персоналізованого підходу до кожного учня, враховуючи його особливості та стиль навчання).

Принцип взаємодії та співпраці: розвиває взаємодію між учнями, батьками, вчителями, та іншими учасниками навчального процесу.

Завдання: створення сприятливого середовища для взаємодії та співпраці всіх учасників освітнього процесу. Залучення батьків, громади та інших зацікавлених сторін до розв'язання освітніх завдань та питань.

Принцип загального доступу: необхідність забезпечення фізичного, інформаційного та соціального доступу для всіх учнів.

Завдання: створення адаптованих умов для фізичного доступу для дітей із різними фізичними обмеженнями. Забезпечення доступу до інформації та навчальних ресурсів для всіх учнів.

Принцип участі та емпвауерменту: інклюзивна освіта ставить перед собою завдання активно залучати учнів до навчального процесу та надавати їм відчуття власної ефективності.

Завдання: залучення учнів до прийняття рішень та планування власного навчання. Розвиток в учнів навичок самостійності та впевненості у власних силах.

Принцип системності та цілісності: інклюзивна освіта визнає важливість взаємозв'язку всіх складових освітнього процесу та його вплив на розвиток учнів.

Завдання: розвиток цілісної системи, що враховує всі аспекти навчання та виховання. Забезпечення взаємодії різних елементів освітнього середовища для досягнення загальних цілей освіти та розвитку кожного учня.

Принцип гнучкості та адаптивності: Інклюзивна освіта адаптується до потреб та можливостей кожного учня, надаючи гнучкість у методах навчання та підходах.

Завдання: розробка гнучких навчальних програм та методів, що можуть бути адаптовані до різних потреб учнів. Забезпечення можливостей для індивідуального пристосування навчання з урахуванням особливостей кожного учня.

Принцип професійного розвитку педагогічного персоналу: Інклюзивна освіта покладає велику вагу на постійний професійний розвиток вчителів та фахівців.

Завдання: організація системи навчання та підвищення кваліфікації педагогічного персоналу в галузі інклюзивної освіти. Забезпечення доступу вчителів до актуальної інформації та інструментів для успішної роботи в інклюзивному середовищі.

Принцип спільної відповідальності: вбачає участь всіх учасників освітнього процесу у спільній відповідальності за успіх учнів.

Завдання: створення спільного середовища, де усі учасники взаємодіють та співпрацюють на користь розвитку кожного учня. Залучення учнів, вчителів, батьків, адміністрації та інших стейкхолдерів до взаємодії та роботи над спільними завданнями.

Принцип соціальної взаємодії: сприяє створенню позитивного соціального середовища, де учні можуть взаємодіяти та вчитися один від одного.

Завдання: стимулювання соціальної інтеграції учнів із спеціальними потребами в колективі. Створення можливостей для взаємодії та комунікації між учнями з різними потребами та здібностями.

Ці принципи та завдання створюють теоретичний фундамент для інклюзивної освіти, сприяючи реалізації цілей розвитку кожного учня у різноманітних освітніх середовищах. Їх впровадження в практику освіти допомагає забезпечити ефективність інклюзивного процесу та досягнення позитивних результатів для всіх учасників освітнього процесу.

Законодавчі аспекти є ключовим фактором для забезпечення успішної інклюзивної освіти. Зазначається важливість системного підходу та постійного оновлення законодавчої бази для відповідності сучасним стандартам та потребам дітей.

Висновки до 1 розділу

Психолого-педагогічні основи мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах є ключовим етапом у розумінні та визначенні основних напрямків роботи з дітьми. У дошкільному віці відбувається інтенсивний процес розвитку мозкової області, що відповідає за вираження та розуміння мови. Розвиток координації рухів мовленнєвого апарату, такого як губи та язик, важливий для правильного вимовляння звуків та слів.

Кожна дитина є унікальною і має власний шлях мовленнєвого розвитку. Застосування індивідуалізованих підходів та гнучких стратегій є важливим аспектом успішної роботи в інклюзивних групах.

Загальний педагогічний контекст впливає на мовленнєвий розвиток кожної дитини. Створення позитивного та сприйнятливого середовища є ключовим чинником, що визначає успіх інклюзивної практики.

Організація інклюзивного процесу вимагає постійної рефлексії педагогів та готовності адаптувати підходи відповідно до потреб дітей.

Інклюзивна освіта має прагнути забезпечити доступність та рівні умови для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей.

Важливо визнати, що кожна дитина має свій темп та стиль розвитку мовлення. Індивідуалізація навчання та підходів до кожної дитини є ключовою

складовою успішного розвитку мовлення. Використання інноваційних технологій, таких як мультимедійні засоби та інтерактивні додатки, може значно полегшити цей процес, роблячи навчання більш захопливим та ефективним.

Співпраця з батьками в інклюзивному середовищі має величезний потенціал для покращення мовленнєвого розвитку дітей. Родини, які беруть активну участь у навчальному процесі, можуть забезпечити додаткову підтримку та вдома, що сприяє узгодженому розвитку мовлення в різних середовищах.

Інклюзивні групи створюють унікальне середовище для розвитку не лише мовленнєвих навичок, а й соціальних та комунікативних. Вони надають можливість дітям взаємодіяти, вчитися від один одного та розвивати різні аспекти мовленнєвого вираження. Важливо продовжувати вдосконалювати інклюзивні педагогічні практики, забезпечуючи доступність та рівні умови для всіх.

Основні принципи психолого-педагогічної роботи в інклюзивних групах є діалог, взаєморозуміння та готовність до постійного розвитку. Розвиток мовлення в інклюзивних групах вимагає від педагогів глибокого розуміння індивідуальних потреб кожної дитини та вдосконалення методик роботи з урахуванням сучасних тенденцій в освіті та технологічних зрушень.

Враховуючи ці аспекти, можна зробити висновок, що розбудова ефективного середовища для мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах вимагає уважного планування, індивідуалізації та неперервного вдосконалення педагогічної практики.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІНКЛЮЗИВНИХ ГРУПАХ

2.1. Визначення рівнів розвитку мовлення старших дошкільників

Мовленнєвий розвиток є ключовим аспектом виховання дошкільників. В інклюзивних групах, де діти з різними потребами навчаються разом, розуміння та застосування педагогічних умов має велике значення. Дослідження надасть практичні рекомендації для педагогів щодо ефективних стратегій мовленнєвого розвитку у таких групах.

Щоб краще розуміти рівні мовленнєвого розвитку старших дошкільників, важливо враховувати їх вікові особливості та етапи розвитку.

Оцінювання рівнів мовленнєвого розвитку старших дошкільників допомагає вихователям та батькам відстежувати їх прогрес та виявляти потреби в підтримці.

Дослідимо ключові показники успішного мовленнєвого розвитку дошкільників, такі як лексичний запас (визначається сукупністю слів, які особа знає та використовує в мовленні), граматичні навички (визначають здатність користувача мови будувати речення та використовувати граматичні правила) та комунікативна компетентність (визначає здатність особи ефективно взаємодіяти та спілкуватися з іншими в різних мовленнєвих ситуаціях). Розглянемо послідовні етапи розвитку мовлення та фактори, що впливають на нього, такі як сприятливе мовленнєве середовище та стимулюючі мовленнєві завдання.

Діти з особливими освітніми потребами потребують індивідуального підходу до мовленнєвого розвитку. Дослідимо особливості їх мовленнєвих навичок та рекомендації щодо створення оптимальних умов для їх прогресу в цій сфері.

Мовленнєвий розвиток в інклюзивних групах передбачає створення безбар'єрного середовища, підтримку будь-яких видів комунікації та інклюзивні методики навчання. Наша робота розгляне та визначить такий підхід, який сприяє успішному мовленнєвому розвитку усіх дошкільників.

Аналіз отриманих результатів дозволить зробити достовірні висновки та розробити рекомендації.

Враховуючі вищевикладене визначено, що мовленнєвий розвиток є ключовим аспектом виховання дошкільників, особливо в інклюзивних групах, де діти з різними потребами навчаються разом. Важливо враховувати вікові особливості та етапи розвитку для кращого розуміння рівнів мовленнєвого розвитку. Оцінка цих рівнів допомагає вихователям та батькам відстежувати прогрес та виявляти потреби в підтримці. Дослідження ключових показників, таких як лексичний запас, граматичні навички та комунікативна компетентність, а також врахування сприятливого мовленнєвого середовища та стимулюючих завдань, дозволяють розглянути етапи розвитку та фактори, що впливають на мовленнєвий процес. Важливо враховувати індивідуальні потреби дітей з особливими освітніми потребами для успішного мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах.

Педагогічний **експеримент** проводився у Закладі дошкільної освіти (ясла-садок) комбінованого типу «Дивосвіт» Слобожанської селищної ради Дніпропетровського району Дніпропетровської області (далі ЗДО). Експериментальною роботою було охоплено 38 дітей старшого дошкільного віку, які являються вихованцями інклюзивних груп.

Для дослідження особливостей мовлення дітей ми використовували методики О. Денисова «Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку», Р. Павелківа і О. Цигипало «Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу»: Методика «Який? Яка? Яке?» (для визначення рівня граматичної правильності мовлення; вміння добирати ознаки та узгоджувати їх з іменниками); Методика «Назви перший звук у слові» (для визначення рівня розвитку фонематичного слуху).

У ході спостереження акцентували увагу на стилі спілкування, ініціативі, здатності ініціювати діалог, умінні вести його, уважно слухати співрозмовника, розуміти та чітко висловлювати власні думки. Результати спостереження відображені в таблиці (таблиця 1.).

Табл.1.

Критерії оцінки довільного спілкування дитини

Критерії оцінки довільного спілкування дитини	Оцінка в балах	Рівень мовленнєвої комунікації
Дитина активна в спілкуванні, вміє слухати та розуміти мову, спілкується згідно ситуації, легко знаходить контакт з дітьми та дорослими, ясно і послідовно висловлює свої думки, використовує форми мовленнєвого етикету.	3	Високий
Дитина слухає та розуміє мову, підтримує бесіду, частіше з ініціативи інших, вміння використовувати форми мовленнєвого етикету нестійке.	2	Достатній
Дитина не активна та неговірка у спілкуванні з дітьми і педагогом, неуважна, рідко користується формами мовленнєвого етикету, не вміє послідовно виражати свої думки та чітко передавати їх зміст.	1	Середній
Дитина не спілкується з іншими, перевагу гри надає маніпуляціям з предметами.	0	Низький

Надалі ми з'ясовували особливості мовленнєвого спілкування, навички ініціативності дітей в ігрових ситуаціях. Для цього були запропоновані такі ігрові завдання.

Завдання 1. «Дитячий садочок».

Дитині пропонується уявити, що нова дитина прийшла до них в групу, і її завдання – представити новенькому групову кімнату, туалетну кімнату та спальню, розповісти про призначення кожного приміщення.

Ролі: новий вихованець – дорослий; роль дитини, яка знайомить новачка із приміщенням – обстежувана дитина.

Завдання 2. «Що ти скажеш?»

Дитині описують мовленнєву ситуацію і пропонують уявити, що це сталося з нею.

Наприклад: «Одного вихідного дня ти з батьками пішов до парку. Там незнайомі діти гралися у рухливу гру. Тобі теж захотілося погратися з ними у цікаву гру. Що ти їм скажеш?»

Ролі: незнайомі діти – дорослий; дитина яка хоче погратися – обстежувана дитина.

Завдання 3. «сундук зі скарбами»

Педагог розташовує кілька іграшкових «скарбів» в спеціальну «таємничу скриню» і ховає її у ігровому просторі. Дитина в ролі сміливого скарбошукача отримує завдання відкрити сундук та знайти всі скарби.

Педагог виступає «стражем скарбів» готовим відповідати на запитання дитини, направляючи її до потрібної «таємничої скрині». Дитина ставить питання про характеристики скрині, яка містить скарби, такі як форма, колір, матеріал, або інші ознаки.

Дитина: – Це коробка?

Педагог: – Ні.

Дитина: – Це скринька?

Педагог: – Так.

Дитина: – Вона металева?

Педагог: – Ні.

Дитина: – Вона дерев'яна?

Педагог: – Так.

Дитина: – Вона світлого кольору?

Особливості спілкування передбачали оцінювання у балах. Дані заносяться до таблиці (таблиці 2.).

Табл. 2.

Критерії оцінки виконаних завдань під час ігрової діяльності дитини

Критерії оцінки виконання завдань	Оцінка в балах	Рівень мовленнєвої комунікації
Дитина активна, самостійно та охоче виконує поставлені перед нею завдання.	3	Високий
Дитина потребує роз'яснення і заохочення.	2	Достатній
Дитина виконує завдання після зразка.	1	Середній
Повністю організована педагогом гра.	0	Низький

Також ми використовували методики Р. Павелків і О. Цигипало «Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу»

Методика «Який? Яка? Яке?»

(для визначення рівня граматичної правильності мовлення, вміння добирати ознаки та узгоджувати їх з іменниками)

Підібрані іменники: весна, сонце, день, сніг, трава, вода, ніч, молоко, каша, зима.

Інструкція дитині: «Я буду називати слова і ставити питання до них, а ти будеш відповідати:

Весна (яка?) —

Сонце (яке?) —

День (який?) —

Сніг (який?) —

Трава (яка?) —

Вода (яка?) —

Ніч (яка?) —

Молоко (яке?) —

Каша (Яка?) —

Зима (Яка?) — ...».

Оцінювання результатів

Оцінки виставляються в балах (1 бал за правильно названу й узгоджену з іменником ознаку). Визначається загальна кількість балів (результати додаються). Максимальний результат – 10 балів.

Висновки про рівень граматичної правильності мовлення

10 балів – дуже високий

8-9 балів – високий

4-7 балів – середній

2-3 бали – низький

0-1 бал – дуже низький

Методика «Назви перший звук у слові»

(для визначення рівня розвитку фонематичного слуху)

Підготовлені слова: рак, око, жук, мак, рука, дощ, сніг, ялинка, фарба, ліс.

Інструкція дитині: «Я буду промовляти слова, а тобі потрібно визначити і назвати перший звук у кожному слові».

Оцінювання результатів

Оцінки виставляються в балах (1 бал за правильно названий звук). Визначається загальна кількість балів (результати додаються). Максимальний результат – 10 балів.

Висновки про рівень розвитку фонематичного слуху

10 балів – дуже високий

8-9 балів – високий

4-7 балів – середній

2-3 бали – низький

0-1 бал – дуже низький

З метою вивчення особливостей мовлення дітей, ми на першому етапі провели спостереження за довільним спілкуванням дітей результати дослідження показали, що (додаток А): в експериментальній групі високого рівня не виявлено (0%); 1 дитина, тобто 5,3% має достатній рівень; 14 дітей (73,7%) займають середній рівень; 4 дітей, а саме 21% мають низький рівень.

У контрольній групі високого рівня теж не виявлено (0%); 3 дітей (15,8%) становить достатній рівень; 12 дітей займають позицію середнього рівня (63,2%); у 4 дітей виявився низький рівень (21%).

На наступному етапі нашого дослідження ми використали методику на визначення рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях. Методика показала нам, що (додаток Б): в експериментальній групі високого рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях не виявлено (0%); 1 дитина, тобто 5,3% має достатній рівень; у 12 дітей, тобто 63,1% виявлено середній рівень; 6 дітей – 31,6% мають низький рівень мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях.

У контрольній групі: високий рівень становить 0%; достатній – 4 дітей (21,1%); 7 дітей – середній рівень (36,8%); 8 дітей, тобто 42,1% займають низький рівень.

Надалі ми проводили дослідження за допомогою методики «Назви перший звук у слові» для визначення рівня розвитку фонематичного слуху. Ми отримали такі результати (додаток В) в експериментальній групі: дуже високого рівня не виявлено (0%); 4 дітей займають високий рівень (21,1%); 10 дітей становлять 52,6%, займаючи середній рівень; 4 дітей – низький рівень, а це – 21,1%; 1 дитина на дуже низькому рівні (5,3%).

У контрольній групі: дуже високий рівень – 0%; високий рівень мають 4 дітей (21,1%); середній рівень – 11 дітей (57,9%); у 3 дітей виявлено низький

рівень розвитку фонематичного слуху, що становить 15,8%; і лише 1 дитина має дуже низький рівень – 5,3%.

Також ми досліджували рівень граматичної правильності мовлення і вміння добирати ознаки та узгоджувати їх з іменниками за допомогою методики «Який? Яка? Яке?» (додаток Г). Результати експериментальної групи: дуже високого рівня не виявлено (0%); високий рівень граматичної правильності мають 3 дітей – 15,8%; середній рівень – 57,9% (11 дітей); 5 дітей мають низький рівень граматичної правильності – 26,3%; дуже низького рівня теж не виявлено (0%).

Результати контрольної групи: 0% – дуже високий рівень; високий рівень – 5,3% (1 дитина); 15 дітей мають середній рівень – 78,9%; низький рівень граматичної правильності має 3 дітей (15,8%).

Таким чином, у процесі дослідження ми змогли отримати різні результати розвитку мовлення дітей і виявити певні їх рівні. В більшості це діти із середнім рівнем розвитку мовлення. Такі діти: не дуже активні та неговіркі у спілкуванні з дітьми і педагогом, неуважні, рідко користуються формами мовленнєвого етикету, не вміють послідовно виражати свої думки та чітко передавати їх зміст; виконують завдання після зразка; не всі звуки правильно називають, інколи говорять склади або повторюють повністю все слово; не завжди правильно добирають ознаку і узгоджують її з іменником.

2.2 Корекційна програма розвитку мовлення дітей в умовах інклюзивної групи ЗДО

На другому етапі дослідження (формувальний етап) діти, що були включені до експериментальної групи, пройшли навчання за експериментальною корекційно-розвивальною програмою з розвитку усного мовлення, комунікативних вмінь та формування навичок позитивного спілкування.

Метою програми було виправлення мовленнєвих недоліків, розвиток фонематичного слуху та сприйняття, покращення усного мовлення, розширення словникового запасу, активізація пізнавальних процесів (мислення, пам'ять, увага, уява), розвиток комунікативних навичок у спілкуванні. Програма також мала на меті створення позитивного емоційного настрою у дошкільнят, розвиток навичок звільнення від напруження та скутості а також виховання емпатії.

Завдання корекційно-розвивальної програми:

- 1) розширення словникового запасу;
- 2) формування узагальнюючих понять;
- 3) формування правильної вимови звуків;
- 4) розвиток фонематичного слуху й сприйняття;
- 5) контроль за виразністю мовлення;
- 6) формування зв'язного мовлення: передавати враження про побачене, про події навколишньої дійсності, у логічній послідовності викладати зміст картин або їх серій, складати оповідання-опис;
- 7) забезпечити успішну адаптацію дітей в групі;
- 8) розвивати вміння розуміти власний емоційний стан та емоційний стан оточуючих;
- 9) розвивати позитивне ставлення дітей до однолітків з інклюзивної групи ЗДО, в тому числі до дітей з ООП, дружні стосунки між ними;

Організація занять: заняття проводяться в підгрупах один раз на тиждень. Тривалість заняття 25-30 хвилин.

Кількість занять: 10 (5 годин).

Структура занять: вступна частина (привітання, створення позитивно-емоційної атмосфери, налаштування на роботу); основна частина (ігри на розвиток мовлення, ігри-перевтілення або ігри-бесіди з обговоренням та аналізом ситуації; етичні казки, ігри з елементами малюнкової терапії, музичної терапії); заключна частина (рефлексія заняття, прощання).

Вступна частина заняття включає у себе традиційний обряд вітання, що розпочинає кожне заняття. Привітання виконує важливу роль у встановленні (на початкових заняттях) або підтвердженні (на подальших заняттях) емоційно-позитивного зв'язку "педагог – дитина" та "дитина – дитина". Воно сприяє розвитку у дитини налаштування на взаємодію з однолітками та цікавості до них. Привітання має бути адресоване кожному учаснику заняття, підкреслюючи тим самим його значимість. Після цього може проводитися розминка, яка є засобом впливу на емоційний стан дітей та рівень їхньої активності. Розминка виконує важливу функцію налаштування на продуктивну групову діяльність. Її можна проводити як на початку заняття, так і між окремими вправами у разі, якщо педагог вважає за необхідне змінити поточний емоційний стан учасників групи.

Основна частина займає більшу частину заняття і за своїм змістом є реалізацією багатофункціональних технік, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів, на формування соціальних навичок і на динамічний розвиток групи. Обов'язковим є послідовність вправ з урахуванням чергування діяльностей, зміни психофізичного стану дитини - від активного до спокійного, від інтелектуальної гри до релаксаційної техніки, від простого до складного. Найбільший розвиваючий ефект досягається не за рахунок збільшення розмаїтості психотехнічних прийомів, а за рахунок найбільш повного використання потенційних можливостей кожної з комплексних вправ, включених у заняття. Тобто, ми пропонуємо орієнтувати роботу з дітьми на використання складних, багатофункціональних вправ, що дозволяють вирішувати відразу кілька завдань. Наприклад, вправа на розвиток уваги може одночасно сприяти виробленню навичок спілкування та згуртованості групи. Якщо вправа повністю відпрацьована, але дуже подобається учасникам, її треба включати в роботу групи доти, поки бажання виконувати її зберігається.

Заклучна частина заняття – це своєрідне підбиття підсумків, рефлексія, виявлення емоційного стану на кінець заняття. Для підбиття підсумків

наприкінці проводиться обговорення заняття, обмін враженнями, думками. Завершальним етапом є момент прощання.

Задля досягнення позитивних якісних змін у процесі організації корекційно-розвивальної роботи необхідно дотримуватися таких принципів:

- системності корекційних, профілактичних і розвивальних задач;
- єдності діагностики та корекції;
- діяльнісний принцип корекції;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- комплексності методів психологічного впливу.

При складанні корекційно-розвивальної програми ми дотримувались таких вимог:

- чітко сформулювали основну мету корекційно-розвивальної роботи;
- виділили коло завдань, які конкретизували основну мету;
- визначили зміст корекційних занять, враховуючи структуру дефекту та індивідуальні особливості дітей;
- визначили форму роботи з дітьми (групова);
- підібрали відповідні методи й техніки із врахуванням вікових, інтелектуальних та фізичних можливостей дитини;
- підготували приміщення, необхідне обладнання та матеріали.

Продуктивність роботи залежить від алгоритму дій. Тому практичні рекомендації на кожному етапі корекційної роботи будуть відрізнятися за своєю метою та завданнями.

На першому етапі, проходження програми акцентується на формуванні групи та знайомстві. Важливим завданням цього етапу є створення атмосфери взаємного довір'я та прийняття, що досягається через послідовне представлення учасників та обмін інформацією про себе. Для зниження рівня напруження, стресу та стимулювання активності учасників, педагог може пропонувати конкретні методи (вправи) для ефективного знайомства.

Другий етап характеризується формуванням групової згуртованості як найважливішої умови її функціонування. Поступово складається атмосфера

взаємної емоційної привабливості учасників, виникає підтримка. Педагог використовує спеціальні вправи, спрямовані на зміцнення довіри між учасниками групи.

Третій етап є періодом активної групової роботи. На цьому етапі діти виконують різноманітні завдання, які надає педагог. Тут відбувається розвиток усіх пізнавальних процесів, розвиток комунікативних навичок, вдосконалення навичок групової роботи, виникає взаємна повага та розвиток зв'язного мовлення.

На четвертому, завершальному етапі робота групи вирізняється тісною згуртованістю, значним терапевтичним та коригуючим потенціалом, обов'язковим виконанням групових норм, високою інтенсивністю міжособистісного спілкування. Підсумки роботи групи є необхідною частиною заключної частини заняття. Завершується сесія проведенням релаксаційних вправ та ритуалом прощання.

Корекційно-розвивальні заняття для дітей в умовах інклюзивної групи в ЗДО відображені в додатку Д.

2.3. Аналіз результатів дослідження

Після проведення корекційно-розвивальної роботи, на контрольному етапі експерименту ми перевіряємо наявність динаміки розвитку мовлення дітей. Тому повторно обстежили дошкільників за допомогою методик констатувального експерименту.

Ми отримали позитивні результати в експериментальній групі (додаток Е): до проведення корекційної роботи у групі була одна дитина із достатнім рівнем мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях (5,3%) і досягла високого рівня (5,3%) після проведення занять; також зросла кількість дітей на достатньому рівні, якщо під час констатувального експерименту цю позицію займала 1 дитина, то зараз – 7 дітей – це 36,8%; середнього рівня із низького досягли 4 дітей (21,1%); не змінили позиції 5 дітей із середнього рівня (26,3%);

на низькому рівні залишилось 2 дітей (10,5%), до проведення занять на низькому рівні було 6 дітей (31,6%).

Таким чином, ми маємо кращі результати, ніж до проведення формувального етапу. В порівнянні з контрольною групою, у експериментальній після формувального етапу високий рівень зріс на 5,3%, достатній рівень – на 15,7%, середній – на 10,6%, а низький рівень знизився на 31,6%.

Також покращився стан довільного спілкування в експериментальній групі (додаток Є): до проведення корекційної роботи у групі була одна дитина із достатнім рівнем довільного спілкування (5,3%) і досягла високого рівня (5,3%) після проведення занять; також і зросла кількість дітей на достатньому рівні, якщо до проведення цю позицію займала 1 дитина, то зараз – 12 дітей – це 63,1%, а 2 дітей так і залишились на середньому рівні (10,5%); середнього рівня із низького досягли 4 дітей (21,1%); на низькому рівні дітей не виявлено (0%), до проведення занять на низькому рівні було 4 дітей (21,1%).

Тобто, ми маємо кращі результати, ніж до проведення формувального етапу. В порівнянні з контрольною групою, у експериментальній після формувального етапу високий рівень зріс на 5,3%, достатній рівень підвищився на 47,3%, середній зменшився на 31,6%, а низького рівня не виявлено.

Повторно ми проводили дослідження за методиками Р. Павелків і О. Цигипало «Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу». І отримали позитивні результати щодо рівня розвитку фонематичного слуху в експериментальній групі (додаток Ж): дуже високого рівня досягло 4 дітей (21,1%); 5 дітей досягло високого рівня (26,3%); середній рівень має 7 дітей (36,8%); 3 дітей із низьким рівнем (15,8%); дуже низького рівня не виявлено (0%).

Ми маємо змогу спостерігати, як корекційно-розвивальна програма вплинула на рівень розвитку фонематичного слуху. У порівнянні з контрольною групою дуже високий рівень зріс на 21,1%; високий – на 5,2%;

середній знизився на 21,1% за рахунок того, що збільшилися високий і дуже високий рівні; низький рівень становить однакову кількість (15,8%); дуже низький становить 0% у порівнянні з контрольною групою і експериментальною групою до проведення корекційно-розвивальної роботи.

Також покращився стан граматичної правильності мовлення в експериментальній групі (додаток И): завдяки проведенню корекційної роботи дуже високого рівня граматичної правильності мовлення досягло 2 дітей (10,5%); 4 дітей мають високий рівень (21,1%); 3 дітей із низького рівня піднялись на середній (15,8%) і 8 дітей, які і до проведення корекційної роботи перебували на середньому рівні (42,1%); 2 дітей залишилось на низькому рівні (10,5%); дуже низького рівня не виявлено (0%).

Таким чином, ми можемо спостерігати кращі результати, ніж до проведення формувального етапу. В порівнянні з контрольною групою, у експериментальній після формувального етапу дуже високий рівень зріс на 10,5%, високий рівень підвищився на 5,3%, середній – залишились на рівні як у експериментальній групі, так і у контрольній, низький рівень знизився на 15,8%, дуже низького рівня не виявлено.

Отже, результати дослідження засвідчили позитивну динаміку змін у експериментальній групі, тоді як у контрольній групі відбулися вікові зміни.

За результатами експериментальної роботи нами було розроблено методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку інклюзивних груп (див. Додаток К).

Висновки до розділу 2

Експериментальне дослідження, проведене в ЗДО "Дивосвіт" у смт.Слобожанське, Дніпропетровській області, включало 38 учасників, в тому числі 5 дітей із особливими освітніми потребами.

На констатувальному етапі дослідження були визначені критерії та показники розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

У процесі дослідження на констатувальному етапі ми змогли отримати різні результати розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку і виявити певні їх рівні. Більшість дітей мають середній рівень розвитку мовлення. Однак спостерігаються окремі відхилення, зокрема в стійкості вимови деяких звуків.

Нами помічено, що словник дітей старшого дошкільного віку збільшується і включає слова з прямим і переносним значенням, слова-омоніми, синоніми, антоніми. Діти розрізняють лексичне значення слів, хоч деякі неправильно вживають слова на визначення просторових, часових та окремих абстрактних понять; словник бідний на образні слова-вирази. Провідним типом спілкування є спілкування з однолітками, вихователями, батьками переважно у діалогічній формі. Більшість дітей використовують монологічне мовлення у різних типах висловлювання: описи іграшок, явищ довкілля; розповіді про різні життєві ситуації; міркування щодо виконання певних дій. Виявлено навіть 2 немовленнєві дитини.

На формувальному етапі дослідження обрані діти отримували експериментальну корекційну програму з розвитку мовлення. І на контрольному етапі експерименту була виявлена позитивна динаміка розвитку мовлення у цих дітей.

Корекційно-розвивальна програма позитивно вплинула на рівень розвитку фонематичного слуху. Порівняно з контрольною групою, експериментальна група показала значущий ріст рівня мовленнєвого спілкування та динаміки граматичної правильності мовлення після формувального етапу.

Отримані результати підтверджують ефективність проведених заходів та дозволяють сформулювати методичні рекомендації для вихователів інклюзивних груп, спрямовані на розвиток мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

ВИСНОВКИ

В магістерському дослідженні проведено теоретичний аналіз та практичне розв'язання завдань, пов'язаних з мовленнєвим розвитком дошкільників в інклюзивних групах. Обґрунтовано актуальність обраної проблеми на підставі положень законів України Про освіту, Про дошкільну освіту, Базового компонента дошкільної освіти, а також програм розвитку дітей дошкільного віку, які націлені на модернізацію дошкільної освіти та вдосконалення методів формування мовленнєвої діяльності та мовної особистості. Серед пріоритетних завдань виховання та навчання дітей старшого дошкільного віку висвітлено розвиток мовленнєвої діяльності, визнаний як один з ключових напрямків.

Мовленнєва діяльність у дітей старшого дошкільного віку включає різні види говоріння і слухання, що сприяє формуванню мовленнєвих вмінь і навичок. Вивчаючи наукові джерела, ми визначили, що ця діяльність є внутрішньою глибинною психічною діяльністю, яка включає індивідуальні процеси мислення та цілеспрямовану роботу з мовним матеріалом.

Педагогічні умови, які ми визначили, є необхідними для розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку. Створення комунікативно-виховного середовища у дошкільних закладах та в сім'ї на основі гуманістичної взаємодії суб'єктів діяльності, стимулювання мотивації до мовленнєвої діяльності та активізація цього процесу через нові педагогічні технології є важливими умовами розвитку.

У дослідженні були визначені критерії, показники та рівні розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку, такі як звукова культура мовлення, активізація словника, граматична будова мовлення та зв'язне мовлення.

Ми з'ясували, що дошкільний вік представляє собою найбільш активний період у розвитку дитини, коли вона насичує свій світ запитаннями до дорослих і проявляє наполегливий інтерес до отримання належних відповідей.

Цей період визначається як ключовий для дитини, оскільки саме в цьому віці виникає потреба у спілкуванні та враженнях. Адже саме вони допомагають дитині поступово набувати соціального досвіду і розвивати пізнавальні здібності. І найбільш інтенсивний розвиток відбувається саме в закладі дошкільної освіти.

Особливо актуальним є проблема розвитку мовлення дітей в умовах інклюзивної групи дошкільного закладу. Цей період визначається як важливий для формування соціального досвіду та розвитку когнітивних здібностей дитини. Тому усвідомлюючи всю важливість питання та актуальність розглянутої проблеми, було проведене відповідне дослідження стосовно розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку інклюзивної групи в окремо взятому закладу дошкільної освіти.

Експериментальне дослідження, проведене в ЗДО «Дивосвіт» підтвердило ефективність запропонованої корекційно-розвивальної програми та дало позитивну динаміку розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку в інклюзивних групах.

Методичні рекомендації для вихователів інклюзивної групи ЗДО містять вправи, ігри та прийоми роботи, спрямовані на розвиток мовленнєвої діяльності у різних аспектах. Вони покликані сприяти позитивному результату в діяльності дітей старшого дошкільного віку. Ми довели, що запропоновані методичні рекомендації для вихователів сприятимуть розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Використання в освітньому процесі закладів дошкільної освіти зазначених педагогічних умов та методичного забезпечення їх для розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку залишається цікавим та багатоаспектним. Висновки дослідження підкреслюють необхідність подальших наукових досліджень та розвитку методів для розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку в інклюзивних групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аніщук А. М. Педагогічні умови оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників різної статі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2008. 20 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: офіц. текст. Київ: МОН України, 2021. 38 с.
3. Барабаш С. Філософія серця, або гуманізм Василя Сухомлинського. Дзеркало тижня. 2001. № 39 (363). С. 21-22.
4. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: монографія. Київ: Видавничий Дім Слово, 2010. 374с.
5. Богуш А. М., Маліновська Н.В. Перші кроки грамоти: передшкільний вік: навч. посіб. Київ: Видавничий Дім Слово, 2013. 424с.
6. Беленька І. М. Особливості мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в інклюзивних групах//Науковий часопис Київського НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. № 7 (79). С. 21-24.
7. Бурковська Л. М. Актуальні проблеми мовленнєвого розвитку дошкільників в інклюзивних групах//Науковий вісник Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. 2020. № 2(72). С. 67-75.
8. Бойко Н. М. Використання педагогічних інновацій у розвитку мовлення дітей з особливими потребами. Інноваційна освіта.2021. №14(2). С. 45-56.
9. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
10. Гавриш Н. В. Методика формування художньо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників на різних етапах навчання. Лінгводидактика в сучасних закладах освіти: кол.монографія / за ред. А.М. Богуш. Одеса: ПНЦ АПН України, 2001. 230 с.
11. Головченко І. С. Інклюзивна освіта: нові аспекти підготовки дошкільників до мовлення. Наука і освіта. 2023. №4. С. 56-62.

12. Гончаров В. П. Оцінка ефективності інклюзивної освіти в Україні. Вища освіта. 2021. №7(4). С. 78-89.
13. Данилова Л. П. Цифрові технології як засіб підтримки мовленнєвого розвитку в інклюзивних групах. Інклюзивна освіта. 2022. №16(1). С. 34-45.
14. Денисенко О.І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси: ЧОПОПП ЧОР, 2012. 32 с.
15. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
16. Захарова Н. І. Роль педагога в розвитку мовлення дітей з аутизмом. Педагогіка та психологія. 2022. №9(1). С.23-34.
17. Засекіна Л. В., Засекін С. В. Психолінгвістична діагностика: навч. посіб. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2008. 188 с.
18. Зацепін В. Психологічні аспекти мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Педагогічна психологія. 2021. №3. С. 45-58.
19. Іванова Г. І. Психолінгвістичні аспекти розвитку мовлення у дошкільників з різним рівнем сприйняття мови. Логопедія. 2018. №36(3). С.78-91.
20. Калмикова Л. О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс: навч.-метод. посіб. Київ: Видавничий Дім Слово, 2016. 384 с.
21. Калмикова Л. О. Розвиток мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: діагностико-розвивальна програма: монографія. Переяслав: ПП СКД, 2010. 212 с.
22. Калмикова Л. О. Психологія формування мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку: монографія. Київ: Фенікс, 2008. 497 с.
23. Карпов О. М. Адаптація програм для інклюзивних груп дошкільних закладів. Інклюзивна освіта. 2022. №14(2). С. 45-56.
24. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с.

URL:<https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCJ-NO3SISU47Gd/view>(дата звернення 08.08.2023)

25. Конституція України. Дата оновлення: 01.01.2020.
[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text) (дата звернення 08.08.2023)

26. Ковальова Н. М. Мовленнєвий розвиток дошкільників в інклюзивних групах: педагогічні стратегії та методи // Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія «Педагогіка». Київ, 2018. С. 56-63.

27. Коваленко Н. С. Методи корекції мовленнєвих порушень у дошкільників: педагогічний аспект. Логопедія та спеціальна педагогіка. 2023. №2(10). С. 23-35.

28. Коваленко Л. О. Інклюзивна освіта як складник соціальної інтеграції дітей з особливими потребами. Інтегративна педагогіка. 2022. №10(1). С. 45-56.

29. Ковальчук О. В. Використання віртуальної реальності для підтримки мовленнєвого розвитку у дошкільників. Інформаційні технології в освіті. 2023. №12(1). С.78-89.

30. Конвенція про права дитини. Київ : Столиця, 1998. 514 с.

31. Кравчук А. О. Організація індивідуальної роботи з дітьми із ЗНМ у дошкільному закладі. Педагогічна діяльність. 2019. №4(2). С. 89-102.

32. Лисенко В. В. Особливості інклюзивної освіти в Україні: стан, проблеми, перспективи. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2015. №15(1). С. 20-28.

33. Лисенко Н. П. Законодавчі аспекти інклюзивної освіти в сучасній Україні. Педагогіка та психологія. 2022. №8(1). С. 23-34.

34. Лист Про методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку від 08.06.2022р.

[URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf) (дата звернення 09.08.2023)

35. Литвинова С. О. Формування фонематичного слухання у дошкільників: психолого-педагогічний підхід. Інклюзивна освіта. 2022. №15(4). С. 67-

36. Луценко І. Правові аспекти запровадження інклюзивної освіти в Україні // Особлива дитина: навчання і виховання: наук.,навч.,інформ. журнал. 2014. №4. С. 8-17.

37. Москальова А.С. Методи психодіагностики в навчально-виховному процесі: навч. посіб. Київ: 2014. 360 с.

38. Мельник Г. І. Особливості адаптації методик для інклюзивних груп дошкільних закладів. Інклюзивне виховання. 2021. №16(4). С.112-125.

39. Михайленко Г. В. Використання інноваційних методів у педагогічній практиці з дітьми з розладами мовлення. Інклюзивне виховання. 2023. №15(1). С. 34-45.

40. Надворна О. Розвиток мовлення в системі Монтесорі. Дошкільне виховання. 2014. № 8. С. 16-19.

41. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А.АКолупаєвої А.А. Київ: А. С. К., 2012. 308 с.

42. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ: Кондор, 2015. 469 с.

43. Павелків Р.В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч.посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 295 с.

44. Павелків Р. В. Цигипало О. П. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2008. 432 с.

45. Петренко Л. В. Роль педагогів у реалізації інклюзивної освіти: виклики та можливості. Інклюзивне виховання. 2023. №15(1). С.34-45.

46. Петренко С. М. Інноваційні підходи до адаптації програм для інклюзивних груп. Інклюзивне навчання. 2023. №18(2). С. 56-67.

47. Піроженко Т. А. Мовленнєве зростання дошкільника: наук.-метод. посіб. Київ, 2009.

48. Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: наук.-метод. посіб. Житомир, 2013. 175 с.

49. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль, 2010. 152 с.

50. Попова І. А. Методичні підходи до розвитку мовленнєвих навичок в інклюзивному середовищі дошкільного навчального закладу. Інклюзивна освіта. №2(1), С.65-72.

51. Постанова КМ України Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти від 28.04.2022р.

URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п#Text> (дата звернення: 09.08.2023)

52. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: наказ МОН від 01.10.10. №912. URL:http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189 (дата звернення:20.09.2023)

53. Про окремі питання діяльності ЗДО у 2022/2023н.р.: Лист МОН від 27.07.2022р.

URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-okremi-pitannya-diyalnosti-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-u-20222023-navchalnomu-roci> (дата звернення 09.08.2023)

54. Про освіту: Закон України від 01.01.23р. №2145-VIII
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 08.08.2023)

55. Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього: Наказ МОН від 17.11.2021. № 1236. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0073-22#Text> (дата звернення 10.08.2023)

56. Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти: Наказ МОН від

08.06.18р. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text) (дата звернення 09.08.2023)

57. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 13.05.2014. № 1263-VII

[URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text) (дата звернення 08.08.2023)

58. Про організацію освітнього процесу дітей з ООП у 2022/2023 навчальному році 06.09.2022І: Лист МОН від 06.09.2022р.;

[URL:https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci](https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci) (дата звернення 09.08.2023)

59. Петренко О. М. Роль ігрової діяльності у формуванні мовленнєвих навичок у дошкільників." Виховання дітей в сучасному суспільстві, 7(2), 112-124.

60. Рібцун Ю. В. Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. в 9 т. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ: ТОВ ВПЦ Літопис-XX, 2010. Т.9. 36 с.

61. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 272 с.

62. Савченко Н. В. Роль вихователя в розвитку мовленнєвих навичок дітей з особливими потребами. Педагогіка і психологія. 2017. № 1. С. 82-87.

63. Соколова О. В. Інклюзивна освіта як фактор підвищення якості мовленнєвого розвитку дошкільників. Педагогічний альманах. 2020. №42. С. 131-140.

64. Соколова Л. М. Вплив сімейного середовища на формування мовленнєвих навичок у дошкільників. Сім'я та освіта. 2020. №12. С. 34-47.

65. Семенов Т. В. Інклюзивна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи. Освітологія. 2022. №6(2). С. 45-56.

66. Сергєєнкова О. П. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.

67. Строкова О. В. Інклюзивна освіта в Україні: тенденції та перспективи. Інклюзивна освіта. 2021. №611(3). С. 15-22.

68. Ткаченко А. В. Адаптація навчальних матеріалів для дітей із спеціальними потребами. Інклюзивна освіта. 2022. №14(4). С.23-34.

69. Українсько-канадський проект Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні: тренінгові модулі. Київ, 2011. 132 с.

70. Хитрюк В. В. Основы дефектологии: учеб. пособие. Минск: изд. Гревцова, 2009. 280с

71. Чернишова А. С. Інклюзивне виховання як основа мовленнєвого розвитку дошкільників. Педагогіка і психологія. 2022. №2. С.37-43.

72. Шевченко Л. В. Особливості розвитку комунікативної компетентності у дошкільників. Психолінгвістика. 2020. №5(1). С. 78-91.

73. Щодо створення інклюзивного освітнього середовища у ЗДО: Лист МОН від 25.06.2020р. № 1/9-348

URL<https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-stvorenniya-inklyuzivnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladah-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення 09.08.2023)

74. Щодо організації роботи інклюзивно-ресурсних центрів: Лист МОН від 26.05.20р. № 1/9-278

[URL:https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-roboti-inklyuzivno-resursnih-centriv](https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-roboti-inklyuzivno-resursnih-centriv) (дата звернення 09.08.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Протокол №1. Визначення стану сформованості довільного спілкування до початку проведення корекційно-розвивальної роботи у експериментальній та контрольній групах

Ім'я дитини	Рівень	високий	достатній	середній	Низький
Евеліна Б.			2		
Марта А.				1	
Максим Б.				1	
Кирил Дж.					0
Ліза Л.				1	
Вікторія П.				1	
Дмитро К.					0
Іван Т. В.					0
Юлія П.				1	
Діана С.					0
Варвара Ф.				1	
Маргарита Я.				1	
Соломія Г.				1	
Дарина Н.				1	
Павло Б.				1	
Олександр К.				1	
Валентин Г.				1	
Вероніка Р.				1	
Даніела Д.				1	
Єлизавета Л.			2		
Юлія Б.				1	

Володимир Т.			1	
Владислав П.				0
Юлія Т.			1	
Анна А.			1	
Вікторія Г.				0
Іван І. В.			1	
Софія К.			1	
Наталія К.				0
Роман А.			1	
Роман Ю.			1	
Мілана П.			1	
Діана С.		2		
Ірина К.			1	
Тарас Г.			1	
Юстин К.				0
Ольга К.			1	
Андрій Р.		2		

Результати подано нижче у вигляді гістограми (рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Порівняльні показники дослідження сформованості довільного спілкування на констатувальному етапі у контрольній та експериментальній групах

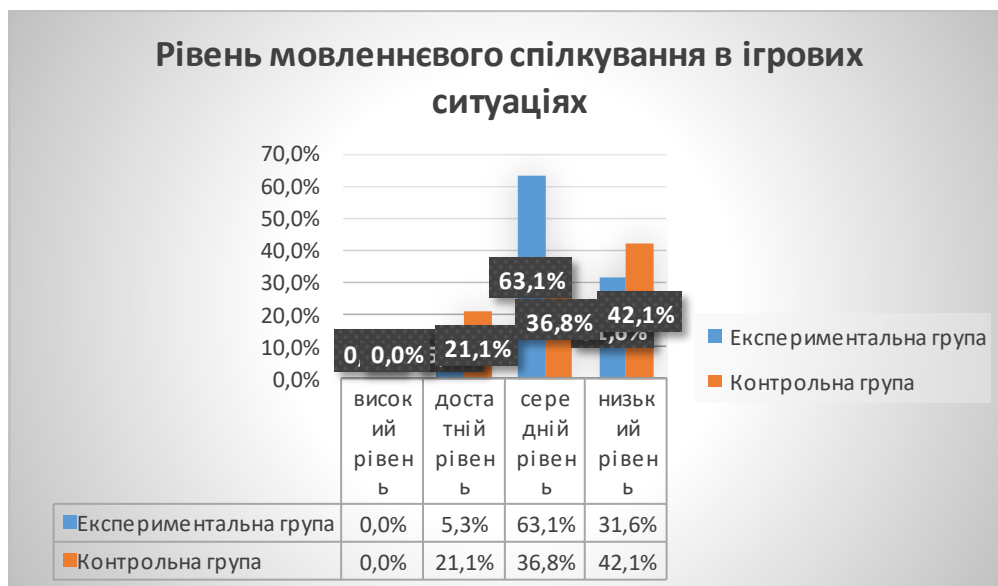

Протокол №2. Визначення рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях до початку проведення корекційно-розвивальної роботи у експериментальній та контрольній групах

Ім'я дитини	Рівень	високий	достатній	середній	низький
Евеліна Б.			2		
Марта А.					0
Максим Б.					0
Кирил Дж.					0
Ліза Л.				1	
Вікторія П.				1	
Дмитро К.					0
Іван Т. В.					0
Юлія П.					0
Діана С.				1	
Варвара Ф.				1	
Маргарита Я.				1	
Соломія Г.				1	
Дарина Н.				1	
Павло Б.				1	
Олександр К.				1	
Валентин Г.				1	
Вероніка Р.				1	
Даніела Д.				1	
Єлизавета Л.			2		
Юлія Б.					0
Володимир Т.					0

Владислав П.				0
Юлія Т.			1	
Анна А.		2		
Вікторія Г.				0
Іван І. В.				0
Софія К.				0
Наталія К.				0
Роман А.			1	
Роман Ю.			1	
Мілана П.			1	
Діана С.		2		
Ірина К.			1	
Тарас Г.			1	
Юстин К.				0
Ольга К.			1	
Андрій Р.		2		

Результати подано нижче у вигляді гістограми (рис 2.2).

Рис 2.2. Порівняльні показники дослідження мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях на констатувальному етапі у контрольній та експериментальній групах

**Протокол №3. Визначення рівня фонематичного слуху до початку
проведення корекційно-розвивальної роботи у експериментальній та
контрольній групах**

Рівень Ім'я дитини	дуже високий	високий	середній	низький	дуже низький
Евеліна Б.			7		
Марта А.		8			
Максим Б.				2	
Кирил Дж.				2	
Ліза Л.			6		
Вікторія П.			5		
Дмитро К.				2	
Іван Т. В.					1
Юлія П.			5		
Діана С.			4		
Варвара Ф.			7		
Маргарита Я.			7		
Соломія Г.		9			
Дарина Н.		9			
Павло Б.			7		
Олександр К.			7		
Валентин Г.				2	
Вероніка Р.			7		
Даніела Д.		9			
Єлизавета Л.		8			
Юлія Б.			4		
Володимир Т.			4		

Владислав П.					1
Юлія Т.			5		
Анна А.			7		
Вікторія Г.			5		
Іван І. В.				3	
Софія К.			6		
Наталія К.				3	
Роман А.			6		
Роман Ю.		9			
Мілана П.		9			
Діана С.			7		
Ірина К.		8			
Тарас Г.			6		
Юстин К.				2	
Ольга К.			6		
Андрій Р.			7		

Результати подано нижче у вигляді гістограми (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Порівняльні показники дослідження рівня розвитку фонематичного слуху на констатувальному етапі у контрольній та експериментальній групах

Протокол №4. Визначення рівня граматичної правильності мовлення до початку проведення корекційно-розвивальної роботи у експериментальній та контрольній групах

Рівень Ім'я дитини	дуже високий	Високий	середній	низький	дуже низький
Евеліна Б.		8			
Марта А.			7		
Максим Б.				3	
Кирил Дж.				3	
Ліза Л.			5		
Вікторія П.			6		
Дмитро К.				2	
Іван Т. В.				2	
Юлія П.			4		
Діана С.			4		
Варвара Ф.		8			
Маргарита Я.		9			
Соломія Г.			6		
Дарина Н.			5		
Павло Б.			4		
Олександр К.				3	
Валентин Г.			7		
Вероніка Р.			6		
Даніела Д.			7		
Єлизавета Л.		8			
Юлія Б.			5		
Володимир Т.			4		

Владислав П.				2	
Юлія Т.			6		
Анна А.			7		
Вікторія Г.			4		
Іван І. В.				3	
Софія К.			6		
Наталія К.			5		
Роман А.			4		
Роман Ю.			5		
Мілана П.			5		
Діана С.			6		
Ірина К.			4		
Тарас Г.			4		
Юстин К.				3	
Ольга К.			5		
Андрій Р.			6		

Результати подано нижче у вигляді гістограми (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Порівняльні показники дослідження рівня розвитку граматичної правильності мовлення на констатувальному етапі у контрольній та експериментальній групах

**Корекційно-розвивальні заняття для дітей-логопатів з
гіперактивністю**

Заняття 1

Мета: знайомство і налагодження стосунків один з одним; вироблення позитивних емоцій; розвиток фонематичного сприймання; нормалізація роботи органів дихання і мовлення; розвиток дрібної моторики.

1. Ритуал початку заняття.

Компліменти. Сидячи в колі, усі беруться за руки. Дивлячись в очі сусідові, треба сказати йому кілька добрих слів, за щось похвалити. Дитина, якій зробили комплімент киває головою й говорить: «Спасибі, мені дуже приємно!» Потім він виголошує комплімент своєму сусідові.

2. Вправа «Як мене звати».

Діти називають своє ім'я: коротке, повне, ласкаве, найулюбленіше.

«Діти, ви знаєте, що в кожного з нас є ім'я. Цим іменем вас називають мама, тато, бабуся, дідусь, інші люди. Кожне ім'я наділяє людину й різними відмітними рисами характеру. Але людину можна називати не тільки іменем, а улюбленим ласкавим словом (сонечко, зайчик, рибка...). Може бути, когось з вас теж називають не вашим іменем, а таким от ласкавим словом? Якими словами? А як можна назвати себе? Послухайте, як я буду називати Дмитра: Дмитро, Діма, Дмитрик, Дімочка... *(Запитати дітей їх варіанти)*.

3. Вправи на нормалізацію дихання, розвиток дрібної та артикуляційної моторики.

Для розвитку дрібної моторики: ліплення, пересипання крупи, нанизування бусів, шнурівка.

Для дихальної системи: надування мильних пухирів або повітряних кульок.

«Повітряна кулька». Діти лягають на підлогу і кладуть руки на животик, уявивши, що у них замість животика – повітряна кулька. Тепер повільно надуваємо кульку, тобто животик, а після того, як плеснуть в долоні (через 5 секунд) – кульку здуваємо.

«Хом'ячок». Ця вправа дуже подобається дітям. Адже вона проста і дуже весела. Діти зображують хом'ячка, надувши щічки, і проходять так 10 кроків. Після чого, повернутися і ляснути себе по щічках, таки чином випустивши повітря.

«Носоріг». Уявляємо себе носорогом, який дихає по черзі через одну ніздрю.

Артикуляційні вправи:

«Усмішка»

Схожі ми на скрекотушок,
Тягнем губи аж до вушок.

«Лопатка»

Язичок наш, як лопатка –
Дуже рівний, дуже гладкий.

- Ловкою лопаткою
Копаю біля хатки я.
- «Чашечка»
- Тепер краєчки язика
Угору підтягаю,
Глибоку «чашечку» таку
Зубами не торкаю.
- «Смачне варення»
- Вправа є у нас така,
Дуже легка і проста:
Губки ми оближемо,
Мов варення злижемо.
- «Лоша»
- Цок-цок-цок,
Цокають копита.
Цок-цок-цок,
Я охайна й вмита.
Я копитом цокочу,
Як захочеш – прокачу.
- «Гармошка»
- На гармошці я заграю,
Рот відкрию – закриваю.
Свій язик «грибком» тримаю –
І його не відпускаю.

4. Гра «Що ти почув?».

Діти тихо сидять в кімнаті із заплющеними очима й послухати вулицю. Через деякий час розплющити очі, та по черзі запитати кожну дитину про її враження.

5. Гра «Впіймай звук».

Називати дітям слова, а вони мають уважно слухати, щоб зловити долоньками той звук, який необхідно: «Зловіть звук [ш] у тих словах, в яких він буде: миска, мишка, жабка, шапка, каска, кашка...».

6. Ритуал закінчення заняття.

Естафета дружби. Всі повинні взятися за руки й передавати, як естафету, рукостискання. Починає педагог: «Я передам вам свою дружбу, і вона йде від мене до Дмитрика, від Дмитрика до Сашка і т.д. і, нарешті, знову вертається до мене. Я відчуваю, що дружби стало більше, тому що кожний з вас додав частинку своєї дружби. Нехай же вона вас не залишає й гріє. До побачення!»

Заняття 2

Мета: вироблення позитивних емоцій; розвиток слухового сприймання і уваги; розвиток мислення; уміння ділити слова на склади.

1. Ритуал початку заняття.

Дружба починається з посмішки. Сидячи в колі, діти беруться за руки, дивляться сусідові в очі й мовчки посміхаються один одному.

2. Етюд «Скажи хороші слова про свого друга».

За бажанням вибирається дитина, її саджають у коло, і кожний говорить про те, що йому подобається в цій дитині. Потрібно звернути увагу дітей на те, щоб вони не повторювалися. На одному занятті вибирати не більше, ніж двох дітей.

3. Гра «Де плескали в долоні?».

Дитина стоїть посеред кімнати з заплющеними очима. Педагог або інша дитина тихенько стає в будь-якому кутку кімнати, та плескає в долоні. Дитина, не відкриваючи очі повинна вказати напрямом, звідки вона почула сплеск.

4. Гра «М'яч у руки».

Педагог по черзі кидає м'яч кожній дитині в колі, а той, хто піймав повинен назвати слова із певними звуками: Сашко впіймав м'яч – «Назви слово, яке має в собі звук [р]». Кожній дитині інший звук.

5. Гра «Веселий маракас».

Я показуватиму картинки, вам слід їх розглянути, назвати що це та дослідити, відбиваючи маракасом об долоньку, скільки складів має дане слово: рі-ка, ка-рась, мо-ре, о-зе-ро, ко-роп, бо-бер, кро-ко-дил, ве-сна.

6. Ритуал закінчення заняття.

Сонячні промінчики. Простягнути руки вперед і з'єднати їх у центрі кола. Тихо так постояти, намагаючись відчутти себе теплим сонячним проміннячком.

Заняття 3

Мета: створення позитивного емоційного настрою; розвиток м'язів органів артикуляційного апарату; розвиток сприймання, мислення, уваги, фонематичного слуху.

1. Ритуал початку заняття.

Чарівний клубочок. Діти сидять на стільцях або на килимі по колу. Педагог передає клубок ниток дитині, той намотує нитку на палець і при цьому говорить ласкаве слово, або добре побажання, або ласкаво називає поруч сидячу дитину по імені. Потім передає клубок наступній дитині, поки не дійде черга до педагога.

2. Артикуляційна гімнастика.

Вправа «Усмішка» (затримати губи в посмішці, ховаючи зубки).

Рожеві губки посміхаються,

біленькі зубки ховаються.

Вправа «Хоботок» (витягнути губи вперед і утримувати в такому положенні кілька секунд).

Витягни губи, зроби хоботок.

Будеш, як бджілка, шукати медок.

Почергове виконання вправ «Усмішка» - «Трубочка».

Вправа «Неслухняний язичок» (легенько покусати кінчик язичка і сховати)

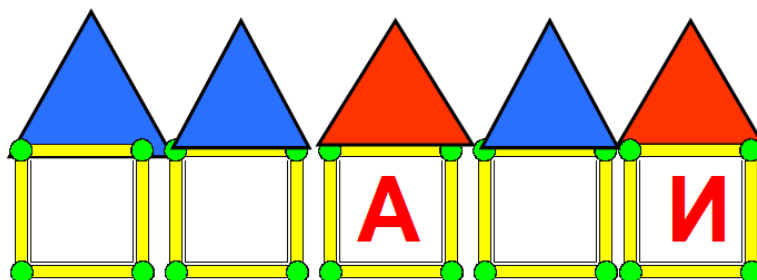
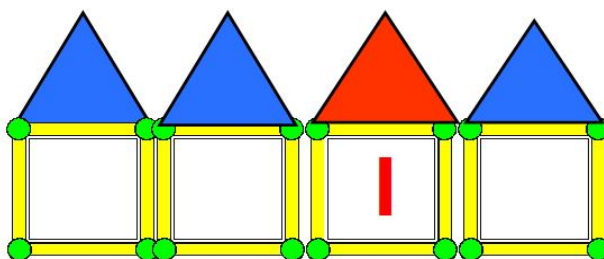
Неслухняний язичок, покусаю я зубами.
Ляж, у роті, і мовчок, не балакай з нами!

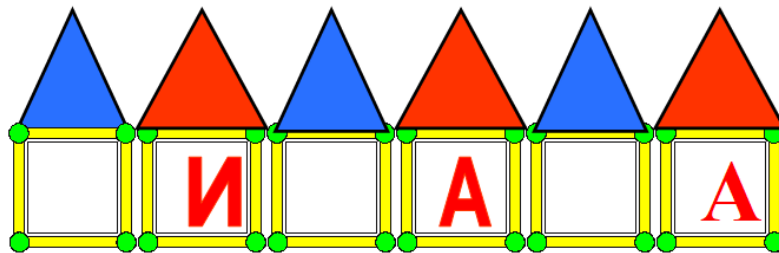
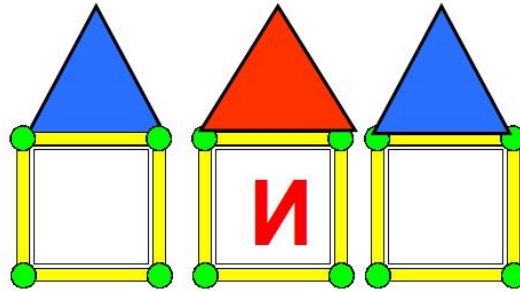
Вправа «Лоша» (поклацати за верхніми зубами. Спочатку повільно, потім –швидше)

За верхніми зубами, поклацав язичок.
Біжить лоша за нами: чок-чок, чок-чок.

3. Гра «Будиночки».

Педагог показує дітям картинку із зображенням предмета і порожніми будиночками. Діти повинні заповнити будиночки відповідними звуками.

4. Гра «Ехо».

Педагог: «Я буду «кидати» вам звуки, а ви «повертати» мені склади (використовується м'яч). Один раз промовляємо пошепки, другий раз – голосно». Виконується з кожною дитиною окремо.

«с», «а» - «са»;	«м», «а» - ....
«с», «и» - «си»;	«м», «о» - ....
«с», «у» - «су»;	«м», «у» - ....
«с», «о» - «со»;	«м», «і» - ....

5. Гра «Дракон».

Гравці стають у лінію, тримаючись за плечі. Перший учасник «голова», останній – «хвіст» дракона. «Голова» повинна дотягтися до «хвоста» і доторкнутися до нього. «Тіло» дракона нерозривне. Як тільки «голова» схопить «хвіст», вона стає «хвостом». Бажано, щоб більша кількість учасників побували у двох ролях.

6. Ритуал закінчення заняття.

Коло друзів. Стоячи або сидячи в колі, усім узятися за руки, потиснути їх, подивитися по черзі на всіх.

Заняття 4

Мета: створення позитивних емоцій у дітей; розвиток логічного мислення; формування у дітей вмінь утворювати слова суфіксальним способом; вміння утворювати антоніми до слів; розвиток фонематичного слуху.

1. Ритуал початку заняття.

Дружба починається з посмішки. Сидячи в колі, діти беруться за руки, дивляться сусідові в очі й мовчки посміхаються один одному.

2. Гра «Ричи, лев, ричи; стукай, потяг, стукай».

Педагог говорить: «Усі ми – леви, велика лев'яча родина. Давайте влаштуємо змагання, хто голосніше ричить. Як тільки я скажу: «Ричи, лев, ричи!» – нехай пролунає найгучніше ричання.

Потім усі шикуються один за одним, поклавши руки на плечі дитині, яка стоїть перед ним. Це – потяг. Він пихкає, свистить, колеса працюють чітко в такт, кожний слухає й підлаштовується під сусідів. Потяг їде в різних напрямках, темпі, видаючи голосні звуки й свист. Машиніст на станціях міняється. Наприкінці гри може відбутися «катастрофа», і всі валяться на підлогу.

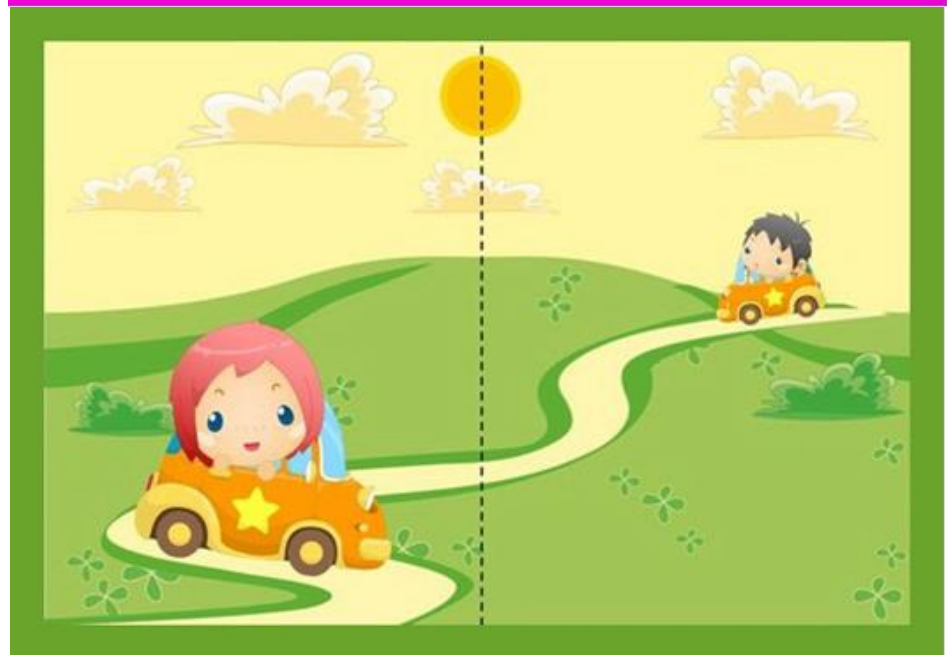
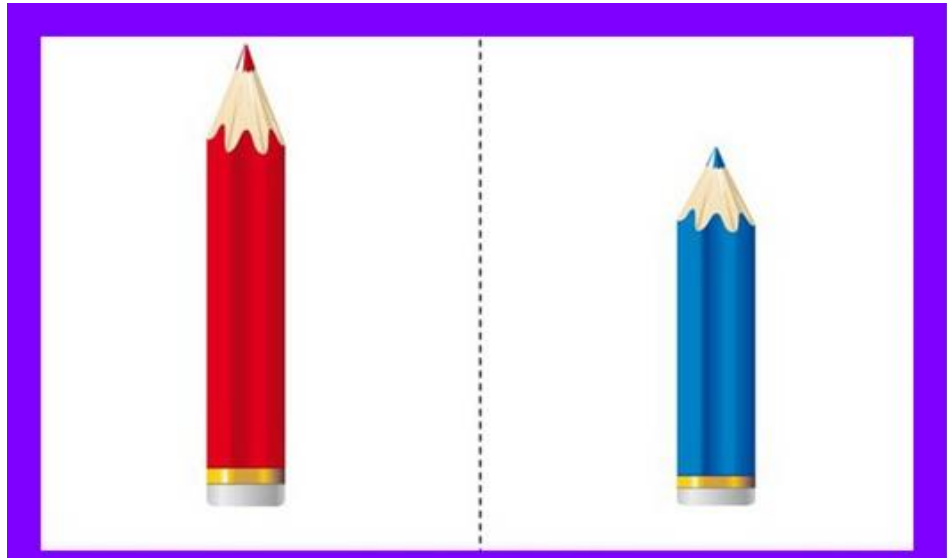
3. Вправа «Скажи лагідно».

Педагог каже дітям слова і пропонує назвати, по черзі, лагідно.

Птах – ...	Миш – ...	Ніч – ...
Лис – ...	Ліс – ...	Літо – ...
Дуб – ...	Двір – ...	Комар – ...

4. Вправа «Добери антоніми».

Дітям роздається одна половина картинки, на яких зображено предмети, а інша половина знаходиться у педагога. Педагог дістає картинку, називає предмет, який там зображено і просить дітей знайти у кого є така ж картинка тільки з протилежним значенням.

5. Гра «Виправ мою помилку».

(Робота над деформованим текстом)

Педагог пропонує дітям виправити помилки, які при розповіді він припустив за сюжетною картинкою:

«Стоїть осінні дні. З дерев падають жовте листя. Діти гуляє в осінньому парку. Таня піднімають із землі опале листя».

6. Ритуал закінчення заняття.

Сонячні промінчики. Простягнути руки вперед і з'єднати їх у центрі кола. Тихо так постояти, намагаючись відчутти себе теплим сонячним проміннячком.

Заняття 5

Мета: створення позитивних емоцій; розвитку логічного мислення, уяви; формування навичок словотвору; формування вмінь утворювати слова за часом.

1. Ритуал початку заняття.

Компліменти. Сидячи в колі, усі беруться за руки. Дивлячись в очі сусідові, треба сказати йому кілька добрих слів, за щось похвалити. Дитина, якій зробили комплімент киває головою й говорить: «Спасибі, мені дуже приємно!» Потім він виголошує комплімент своєму сусідові.

2. Гра «Яка літера?».

(Діти відповідають на запитання педагога).

Літера, схожа на свічку? (і).

Літера, яка дружить зі словом «Весна»? (в).

Літера, схожа на хлопчика, який тримає руки на поясі?(ф).

Літера, яка схожа на двох дівчат, які тримаються за руки? (м).

Літера, що може котитись? (о).

Літера, яка схожа на хлопчика, який витинає гопака? (к).

3. Вправа «Як сказати краще?»

Педагог пропонує дітям розглянути картку, назвати пару предметів, запитує: «Як сказати краще: карі очі чи коричневі очі? Карі черевики чи коричневі черевики?».

карі очі – коричневі черевики, рум'яні щічки – червоні капці, руда білка – оранжева морквина.

4. Вправа на формування навичок словотвору.

Педагог називає слова, а діти повинні утворити від них назви кольорів: малина – малиновий, чорниця – чорничний, абрикоса – абрикосовий, пісок – пісочний, салат – салатний, бузок – бузковий, молоко – молочний, шоколад – шоколадний, лимон – лимонний, фіалка – фіалковий, оливки – оливковий, буряк – буряковий, кора – коричневий, волошка – волошковий, морква – морквяний, кава – кавовий, болото – болотний, горох – гороховий, вишня – вишневий, трава – трав'яний.

5. Гра «Що я роблю?»

Педагог. (кожній дитині окреме питання)

Я вмиваюся. А ти, що будеш робити? – Я буду вмиватися.

Я розчісую волосся...? – Я буду розчісувати волосся.

Я чищу зуби. А ти, що зробив? – Я почистив зуби.

Я поїла. А ти, що робиш? – Я їм.

6. Ритуал закінчення заняття.

Естафета дружби. Всі повинні взятися за руки й передавати, як естафету, рукостискання. Починає педагог: «Я передам вам свою дружбу, і вона йде від мене до Дмитрика, від Дмитрика до Сашка і т.д. і, нарешті, знову вертається до мене. Я відчуваю, що дружби стало більше, тому що кожний з вас додав частинку своєї дружби. Нехай же вона вас не залишає й гріє. До побачення!»

Заняття 6

Мета: створення позитивних емоцій; розвиток м'язів органів артикуляційного апарату; утворення звуконаслідувань; розвиток фонематичного слуху і вміння ділити слова на склади; утворення гримас.

1. Ритуал початку заняття.

Добра Тварина. Учасники встають у коло й беруться за руки. Педагог тихим голосом говорить: «Ми — одна велика добра тварина. Давайте послухаємо, як вона дихає!» Усі прислухаються до свого подиху, подиху сусідів. «А тепер послухаємо разом!» Вдих – усі роблять крок уперед, видих – крок назад. «Так не тільки дихає тварина, так само рівно б'ється її велике добре серце. Стукіт – крок уперед, стукіт – крок назад і т.д.

2. Казка.

Сьогодні ми послухаємо казку про веселого язичка, а ви, як артисти у театрі будете повторювати за мною, все, що ми захочемо, наш язичок зробить охоче.

Жив-був у чемної дитини веселий язичок. Одного разу вийшов він на подвір'я (язик висунути з рота) пішов на ліво-направо, піднявся вгору-опустився вниз (язик виконує ці рухи) до річки. А там по доріжці стрибала жабка (логопед показує жабку і ми як жабки-скрекотушки тягнемо язик аж до вушок.

Подивився язик вліво-вправо, вверх-вниз, а там йшли слони у зоопарку.

Ти губки в трубочку склади і слонику хоботочок покажи. Подивився язичок вверх (язик на верхню губу), а там стрибав зайчик з горбочка на горбочок (сховати верхню губу показати верхні зуби) на гірку (вправи повторюються 4-6 р.). Сховався зайчик за білий парканчик (зімкнути верхню і нижню губу) від хитрої лисиці і вовчика-братчика.

Кінчик в зуби упираю

Із напруженням тримаю (до 10)

А тепер зробимо гірку

Буде спинка язичка

Наче гірочка крута

І по гірці їде коняка

Зупиняємо конячку

3. Вправа «Веселі гімнасти».

Виконуються рухи з вимовою ізольованих звуків.

«Насос»: підняти пальці рук до рота і відразу ж опустити їх вниз плавним рухом із легким притиском, одночасно вимовляючи с-с-с.

«Комарик»: руки перед грудьми зігнуті у ліктях, відведені в сторони. Описувати кистями невеликі кола, вимовляючи з-з-з.

«Цвіркунчик»: піднести до рота пальці рук, стиснуті до купи. Різко розводячи їх, вимовляти ц-ц-ц.

«Вітерець»: ноги на ширині плечей. Підняти руки вгору і плавно помахати ними вправо і вліво, нахилиючи тулуб то в праву, то в ліву сторону, вимовляючи ш-ш-ш.

«Жук»: Руки, зігнуті в ліктях, притиснуті до тулуба, кисті відведені в сторони. Почергові рухи пальців обох рук, вимовляючи ж-ж-ж.

«Гвинтик»: Одночасно робити повороти кистями рук, вимовляючи ч-ч-ч.

«Моторчик»: Обертати руками перед грудьми з одночасним промовлянням л-л-л.

4. Вправа «Цікава мандрівка».

Варіант 1. Дитина називає слово, ділить його на склади і робить відповідну кількість кроків (наприклад: *стіл* – *; *ша-фа* – **; *по-ли-ця* – ***).

Варіант 2. Назвавши найменшу кількість слів (з більшою кількістю складів) якомога швидше дійти до фінішу (вказаного місця) (наприклад: *те-ле-ві-зор* – ****; *біб-лі-о-те-ка* – *****; *ві-де-о-маг-ні-то-фон* – *****). На кожен склад робити крок.

5. Гра «Тренуємо емоції».

Педагог просить дітей:

– Насупитися, як осіння хмара; розсерджена людина; зла чарівниця.

– Посміхнутися, як кіт на сонце; саме сонце; Буратіно; хитра лисиця; радісна дитина; начебто ти побачив чудо.

– Позлитися, як дитина, у якої відняли морозиво; два барани на мосту; людей, яких штовхнули.

– Злякатися, як дитина, що загубилася в лісі; заєць, що побачив вовка; кошеня, на яке гавкає собака.

– Утомитися, як тато після роботи; людей, що підняли важкий вантаж; мураха, що притягла велику гілочку.

6. Ритуал закінчення заняття.

Коло друзів. Стоячи або сидячи в колі, усім узятися за руки, потиснути їх, подивитися по черзі на всіх.

Заняття 7

Мета: закріпити знання дітей про свійських та диких тварин, овочі та фрукти; вчити розрізняти де, хто живе і де, що росте; розвивати зв'язне мовлення, пам'ять, увагу, зорове сприйняття, мислення; збагачувати мовленнєвий запас дітей; закріпити навички складання речень, правильного вживання граматичних форм іменників; розвивати фонематичний слух і зорову пам'ять; сприяти появі позитивного настрою; вчити визначати місце звука в слові (на початку, в середині, в кінці).

1. Ритуал початку заняття.

Дружба починається з посмішки. Сидячи в колі, діти беруться за руки, дивляться сусідові в очі й мовчки посміхаються один одному.

2. Вправа на узагальнення слів. Логопедичне лото.

Перед дітьми розкладаються демонстраційні картки із зображенням саду, городу, лісу та села. Маленькі картки розкладені навколо великих та обернені малюнком вниз. Потрібно вибрати маленьку картку, визначити, де повинна рости рослина, зображена на картці, і покласти маленьку картку біля відповідної великої коментуючи: «Огірок. Це – овоч. Він росте на городі», «Заєць. Це – дика тварина. Вона живе в лісі».

Або педагог навмисно розкладає овочі в «саду», а фрукти на «городі» і запитує: «Чи правильно я посадила рослини? Якщо ні, то допоможіть-но мені їх пересадити».

На столі лежить малюнок тільки лісу (або села), педагог просить вибрати серед малюнків тварин, які живуть в лісі (або селі).

Дидактична гра «Логопедичне лото»

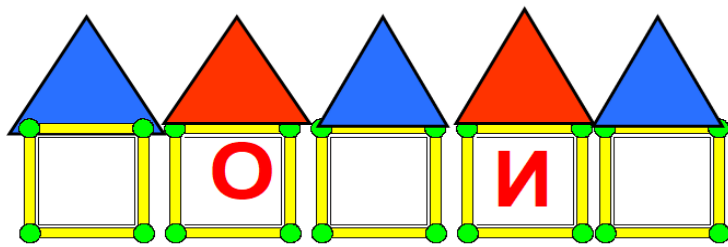
«Тварини»

«Рослини»

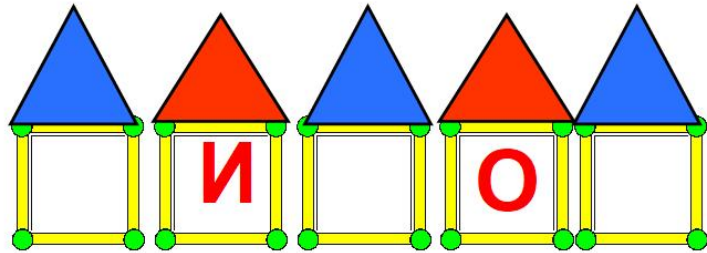
3. Гра «Місце звука в слові».

Дітям пропонуються схеми, за якими вони мають вставити потрібні звуки і визначити місце певного звука у слові.

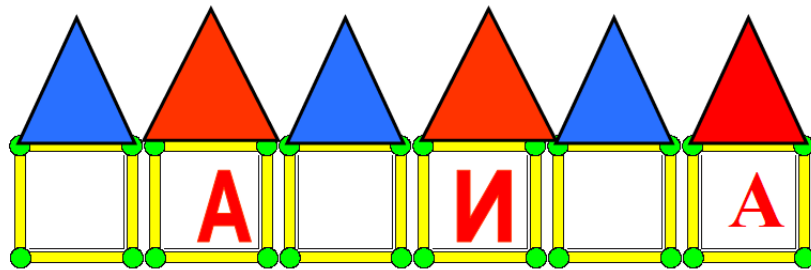
- 1) Встав пропущені звуки і визнач місце у слові звука [ш].

- 2) Встав пропущені звуки і визнач місце у слові звука [н].

3) Встав пропущені звуки і визнач місце у слові звука [м].

4. Гра «Фотографії».

Дітям пропонується набір фотографій або ілюстрацій із зображеннями людей з різним настроєм. Дитині потрібно вибрати таке зображення, якому відповідає його сьогоднішній настрій. Вибір обговорюється.

5. Вправа на релаксацію «Повітряні кульки».

Уявіть собі, що всі ви – повітряні кульки, дуже гарні і веселі. Вас надувають і ви стаєте все легше і легше. Все ваше тіло стає легким, невагомим. І ручки легенькі, і ніжки стали легкі, легкі. Повітряні кульки піднімаються все

вище і вище. Дує теплий ласкавий вітерець, він ніжно обдуває кожну кульку (пауза –

погладжування дітей). Обдуває кульку, пестить кульку. Вам легко, спокійно. Ви летите туди, куди дме ласкавий вітерець. Але ось прийшла пора повертатися додому. Ви знову в цій кімнаті. Потягніться і на рахунок «три» відкрийте очі. Посміхніться своїй кульці.

6. Ритуал закінчення заняття.

Сонячні промінчики. Простягнути руки вперед і з'єднати їх у центрі кола. Тихо так постояти, намагаючись відчутти себе теплим сонячним проміннячком.

Заняття 8

Мета: створення позитивних емоцій; вміння дітей розрізняти слова за родами; розвиток фонематичного сприймання, вміння аналізувати; розвиток зв'язного мовлення; розвиток навичок узгоджувати слова за родом, відмінками, часом.

1. Ритуал початку заняття.

Дружба починається з посмішки. Сидячи в колі, діти беруться за руки, дивляться сусідові в очі й мовчачи посміхаються один одному.

2. Гра «Зустріч настроїв».

Педагог розкладає дві групи карток із зображеннями емоцій (пиктограми) і просить дітей представити, як зустрічаються різні емоції: та, яка подобається, і та, яка не подобається. Педагог зображує «хорошу», а дитина «погану», потім міняються купками карток. Іде обговорення, як можна помирити емоції.

3. Логопедичне доміно «Він, вона, воно, вони».

Дітям пропонується набір карток із зображеними предметами. Викладається карточка, яка вказує на рід. Дітям необхідно віднайти у себе ту картку, яка відноситься до певного роду.

logopedija.at.ua

4. Читання дітям казки «Колосок». Аналіз казки.

- Чи сподобалась вам казка?
- Про що вона?
- Що вам найбільше запам'яталось?
- Що робив півник у казці?
- Чому миші не хотіли йому допомагати?
- Як покарав півник мишей?
- Чи правильно він зробив? Чому?

5. Вправа на релаксацію «Спляче кошеня».

Уявіть собі, що ви веселі кошенята. Кошенята ходять, вигинають спинку, махають хвостиком. Але от кошенята втомилися (пауза), почали позіхати, лягають на килимок і засинають. У кошенят рівномірно піднімаються й опускаються животики, вони спокійно дихають (повторити 2-3 рази).

6. Ритуал закінчення заняття.

Естафета дружби. Всі повинні взятися за руки й передавати, як естафету, рукостискання. Починає педагог: «Я передам вам свою дружбу, і вона йде від мене до Дмитрика, від Дмитрика до Сашка і т.д. і, нарешті, знову вертається до мене. Я відчуваю, що дружби стало більше, тому що кожний з вас додав частинку своєї дружби. Нехай же вона вас не залишає й гріє. До побачення!»

Заняття 9

Мета: створення позитивних емоцій; розвиток зв'язного мовлення; розвиток сприймання, уяви, мислення; розвиток просодичної сторони мовлення; розвиток навичок узгоджувати слова за родом, відмінками, часом.

1. Ритуал початку заняття.

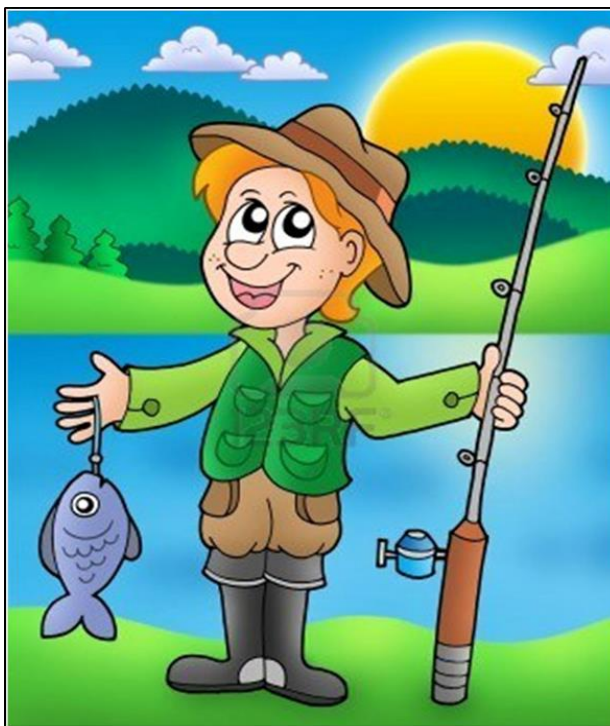
Компліменти. Сидячи в колі, усі беруться за руки. Дивлячись в очі сусідові, треба сказати йому кілька добрих слів, за щось похвалити. Дитина, якій зробили комплімент киває головою й говорить: «Спасибі, мені дуже приємно!» Потім він виголошує комплімент своєму сусідові.

2. Гра «На що схожий настрої?»

Діти по черзі говорять, на яку пору року, природне явище, погоду схожий їх сьогоднішній настрої. Починає педагог: «Мій настрої схожий на білу пухнату хмарину в спокійному блакитному небі, а твій?» Наприкінці педагог узагальнює – який же сьогодні у всієї групи настрої: сумний, веселий, смішний, злий і т.д.

3. Опис за картинкою.

Дітям пропонується скласти розповідь за картинкою. Можна використати одне зображення, щоб дітки склали розповідь гуртом, а можна запропонувати різні картинки для кожної дитини. Наприклад:

4. Вправа на релаксацію «Холодно – спекотно»

Уявіть собі, що ви граєтесь на сонячній галявині. Раптом подув холодний вітер. Вам стало холодно, ви замерзли, обхопили себе руками, голову притиснули до рук – грієтесь. Зігрілись, розслабилися (пауза). Але ось і знову подув холодний вітер (повторити 2-3 рази).

5. Ритуал закінчення заняття.

Коло друзів. Стоячи або сидячи в колі, усім узятися за руки, потиснути їх, подивитися по черзі на всіх.

Заняття 10

Мета: створення позитивних емоцій; розвиток загальної і дрібної моторики; розвиток уяви, мислення; розвиток зв'язного мовлення; розвиток навичок узгоджувати слова за родом, відмінками, часом; розвиток просодичної сторони мовлення.

1. Ритуал початку заняття.

Чарівний клубочок. Діти сидять на стільцях або на килимі по колу. Педагог передає клубок ниток дитині, та намотує нитку на палець і при цьому говорить ласкаве слово, або добре побажання, або ласкаво називає поруч сидячу дитину по імені. Потім передає клубок наступній дитині, поки не дійде черга до педагога.

2. Колективний танцювальний рух.

Педагог пропонує перетворитися в птахів, метеликів, комах. Звучить спокійна музика. Танцюючі «літають», кружляються, стрибають високо вгору. Усім легко, весело, радісно. Налаштовуються на роботу.

3. Колективна робота «Чудо-Малюнок».

Педагог пропонує дітям придумати за бажанням тварину, людину, місто й т.п. з різних квітів, з овочів, зайчиків, білочок, пташок і т.п., які передають

настрій, який на даний час є у дитини. Кожна дитина викладає або малює фрагмент загальної картини. Обговорення.

4. Творча вправа «Допиши казку».

Дітям пропонується дорозказати казку, але за таких умов: розповідь має бути логічною, а кінець казки – щасливий. Після закінчення кожна казка аналізується.

Зачин казок:

1. В одного Короля було троє дочок. Старші дочки були красиві, щасливі, їх дуже любив батько. А молодша не була красунею, і ні в чому їй не щастило. Батько не приділяв їй уваги, й вона почувалася дуже самотньою. Але якось...

2. Жила собі Канцелярська Кнопка. Вона потрапила в руки злому хлопчиськові, що використовував її для своїх жартів: підкладав товаришам на стільці й, коли вони, присівши, схоплювалися як ужалені, голосно реготав. Кнопці її роль дуже не подобалася. І якось:..

3. У родині Левів народилося Левеня. Тато з мамою його дуже любили та оберігали від усіх негараздів, труднощів і небезпек. Вони продовжували це робити й тоді, коли Левеня виросло й стало Левом...

5. Вправа на релаксацію «Сонячний зайчик».

Уявіть собі, що сонячний зайчик зазирнув вам в очі. Закрийте їх. Він побіг далі по обличчю. Ніжно погладьте його долонями: на лобі, на носі, на ротику, на щічках, на підборідді. Погладжуйте акуратно, щоб не злякати, голову, шию, животик, руки, ноги. Він не бешкетник – він ловить і пестить вас, а ви погладьте його і подружитесь з ним (повторити 2-3 рази).

6. Ритуал закінчення заняття.

Естафета дружби. Всі повинні взятися за руки й передавати, як естафету, рукостискання. Починає педагог: «Я передам вам свою дружбу, і вона йде від мене до Дмитрика, від Дмитрика до Сашка і т.д. і, нарешті, знову вертається до мене. Я відчуваю, що дружби стало більше, тому що кожний з вас додав частинку своєї дружби. Нехай же вона вас не залишає й гріє. До побачення!

Протокол №7. Визначення рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях в експериментальній групі після проведення корекційно-розвивальної роботи

Ім'я дитини / Рівень	високий	достатній	середній	низький
Евеліна Б.	3			
Марта А.			1	
Максим Б.			1	
Кирил Дж.			1	
Ліза Л.		2		
Вікторія П.			1	
Дмитро К.				0
Іван Т. В.				0
Юлія П.			1	
Діана С.		2		
Варвара Ф.			1	
Маргарита Я.		2		
Соломія Г.		2		
Дарина Н.			1	
Павло Б.		2		
Олександр К.			1	
Валентин Г.			1	
Вероніка Р.		2		
Даніела Д.		2		

Динаміку розвитку рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях в експериментальній групі до і після проведення корекційно-розвивальної

роботи, а також із контрольною групою, можемо порівняти нижче у вигляді гістограми (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях в експериментальній і контрольній групі до і після проведення корекційно-розвивальної роботи

**Протокол №6. Визначення стану довільного спілкування в
експериментальній групі після проведення корекційно-розвивальної
роботи**

Ім'я дитини \ Рівень	високий	достатній	середній	низький
Евеліна Б.	3			
Марта А.		2		
Максим Б.		2		
Кирил Дж.			1	
Ліза Л.		2		
Вікторія П.		2		
Дмитро К.			1	
Іван Т. В.			1	
Юлія П.		2		
Діана С.			1	
Варвара Ф.		2		
Маргарита Я.		2		
Соломія Г.		2		
Дарина Н.		2		
Павло Б.		2		
Олександр К.			1	
Валентин Г.			1	
Вероніка Р.		2		
Даніела Д.		2		

Динаміку розвитку рівня довільного спілкування в експериментальній групі до і після проведення корекційно-розвивальної роботи, а також із контрольною групою, можемо порівняти нижче у вигляді гістограми (рис.2.7).

Рис. 2.7. Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня довільного спілкування в експериментальній і контрольній групі до і після проведення корекційно-розвивальної роботи

**Протокол №8. Визначення рівня фонематичного слуху в
експериментальній групі після проведення корекційно-розвивальної
роботи**

Рівень Ім'я дитини	дуже високий	Високий	середній	низький	дуже низький
Евеліна Б.		8			
Марта А.	10				
Максим Б.			4		
Кирил Дж.				2	
Ліза Л.			6		
Вікторія П.			5		
Дмитро К.				2	
Іван Т. В.				2	
Юлія П.			5		
Діана С.			4		
Варвара Ф.			7		
Маргарита Я.		8			
Соломія Г.	10				
Дарина Н.	10				
Павло Б.		8			
Олександр К.		8			
Валентин Г.			4		
Вероніка Р.		8			
Даніела Д.	10				

Динаміку розвитку рівня мовленнєвого спілкування в ігрових ситуаціях в експериментальній групі до і після проведення корекційно-розвивальної

роботи, а також із контрольною групою, можемо порівняти нижче у вигляді гістограми (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня розвитку фонематичного слуху в експериментальній і контрольній групі до і після проведення корекційно-розвивальної роботи

**Протокол №9. Визначення рівня граматичної правильності мовлення
в експериментальній групі після проведення корекційно-розвивальної
роботи**

Рівень Ім'я дитини	дуже високий	Високий	середній	низький	дуже низький
Евеліна Б.	10				
Марта А.		8			
Максим Б.			4		
Кирил Дж.				3	
Ліза Л.			5		
Вікторія П.			6		
Дмитро К.				2	
Іван Т. В.			4		
Юлія П.			4		
Діана С.			4		
Варвара Ф.		8			
Маргарита Я.	10				
Соломія Г.			6		
Дарина Н.			5		
Павло Б.			4		
Олександр К.			4		
Валентин Г.		8			
Вероніка Р.			6		
Даніела Д.		8			

Динаміку розвитку рівня граматичної правильності мовлення в експериментальній групі до і після проведення корекційно-розвивальної

роботи, а також із контрольною групою, можемо порівняти нижче у вигляді гістограми (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Порівняльний аналіз результатів дослідження рівня граматичної правильності мовлення в експериментальній і контрольній групі до і після проведення корекційно-розвивальної роботи

Рекомендації зі зниження рівня гіперактивності і розвитку мовлення у дітей з мовленнєвими порушеннями

За результатами теоретичного дослідження та експериментальної роботи нами були розроблені *рекомендації зі зниження рівня гіперактивності*:

1. Будьте уважніші, заохочуйте навіть незначні успіхи, частіше використовуйте слово «так», ніж «ні» і «не можна».

2. Придумайте йому щоденні доручення по будинку, не виконуйте їх за нього (застелити ліжко, помити посуд після вечері або винести сміття).

3. Не завищувати і не занижуйте вимоги до дитини, ставте перед ним завдання, які відповідають його здібностям, за виконання цих завдань хваліть.

4. Визначте для нього чіткі рамки – що можна і що не можна робити. Дитина повинна вчитися справлятися зі звичайними для його віку труднощами. Не слід формувати йому «тепличі» умови.

5. Повинен бути чіткий розпорядок дня. Дотримуватися його повинна не тільки дитина, а й дорослі.

6. Не давайте довго сидіти біля телевізора, введіть режим перегляду мультфільмів, як довго і в який час, чітко дотримуйтесь його.

7. Налагодьте режим сну. Дитина повинна лягати спати і прокидатися в один час. Вона повинна висипатися. Інакше у дитини знижується самоконтроль, а до вечора ви можете побачити його некерованим.

8. Під час заняття (уроку) влаштовуйте пару раз хвилинку активного відпочинку, встаньте і зробіть невелику зарядку.

9. Розклад занять повинен бути постійним.

10. У групі (класі) не повинно бути відволікаючих предметів, картин, виробів, стендів.

11. Залучайте таку дитину до активних дій під час заняття (уроку) – попросіть вимити дошку, зібрати зошити або роздати їх.

12. Уникайте одноманітності та монотонності на заняттях (уроках). Вводьте творчий елемент, мотивуйте дітей, зробіть так, щоб заняття (урок) був цікавий.

13. Великі завдання розбивайте на кілька менших, контролюйте виконання кожної з частин.

14. Допомагайте дитині адаптуватися в колективі, навчайте його соціальним правилам і нормам, допоможіть йому налагодити контакт з однолітками.

Рекомендації з розвитку мовлення дітей:

1. Складовими змісту роботи з мовленнєвого розвитку дошкільників є:

- звукова культура мовлення;
- словникова робота;
- граматична правильність мовлення;
- зв'язне діалогічне і монологічне мовлення.

2. Провідною формою навчання дітей рідної мови та розвитку мовлення є заняття різних типів: індивідуальних (1-4 дитини), індивідуально-групових (4-8 дітей), групових (до 15 дітей), фронтальних (з усіма дітьми групи).

3. Взаємозв'язок з попередніми заняттями з розвитку мовлення та з заняттями з інших розділів програми (ознайомлення з навколишнім, природою, художньою літературою, валеологією, українознавством, сенсорикою тощо), різними видами дитячої діяльності.

4. Мотивація мовленнєвої діяльності дітей (мотив – це те, задля чого говорить): наявність позитивних емоцій дітей, інтересу до заняття, захоплення побаченим та почутим тощо.

5. Важливе місце відводити принципу розвивального навчання, уникати риторичних запитань до дітей, включати елементи проблемно-пошукового методу. Запитання дітям слід ставити так, щоб спонукати їх до розмірковувань, пошуку точної відповіді.

6. Формувати в дітей навички організованої суспільної мовленнєвої поведінки: уважно слухати і чути інших; висловлюватися, коли запитують.

7. Доцільне використання наочних посібників. Ілюстративний матеріал повинен бути добре знайомим дітям, естетичним, привабливим.

8. Здійснення диференційованого підходу до дітей, врахування їх індивідуальних та вікових особливостей. Проведення індивідуальної роботи на закріплення мовленнєвих умінь і навичок дітей, одержаних на занятті (не колекціонувати дитячих мовленнєвих неуспіхів з попередніх занять).

9. Заняття повинно бути емоційним, приносити дітям відчуття задоволення.

10. Позитивна оцінка будь-якого результату (не допускати погроз, докорів, негативної оцінки мовленнєвої діяльності дітей), вивільнення дитини з системи обов'язкового, насильницького впливу дорослих.

11. Взаємозв'язок групових, індивідуально-групових та індивідуальних форм роботи з дітьми.

12. Дотримуватися принципу повторюваності програмових мовленнєвих завдань. Побудова дидактично спрямованих мовленнєвих ігор і занять має ґрунтуватися на тому, що діти на кожному наступному занятті використовують мовленнєвий досвід, набутий на попередніх та на різноманітних зв'язках між заняттями різного спрямування та характеру.

13. Мова вихователя повинна бути взірцем для наслідування (доброзичлива, м'яка, лагідна, емоційна, виразна, літературна). Характер спілкування – щирим, довірливим, невимушеним, демократичним, без окриків.

14. Дотримуватися основних правил у формуванні активної мовленнєвої діяльності кожної дитини:

- вести дитину у заняття (гру) від простого до складного;
- набратися терпіння: не робити за дитину те, що вона може зробити сама;
- створювати для заняття (гри) вільну, невимушену обстановку;
- зацікавлювати дитину заняттям (грою), але не примушувати грати;
- не заважати дитині думати, приймати рішення;
- частіше хвалити дитину, підбадьорювати її.

Отже, педагогічна підтримка гіперактивних дітей-логопатів у процесі розвитку мовлення є обов'язковою і систематичною, що забезпечує ефективність логопедичної роботи.